

NAPREDNA
MISEL

ČASOPIS ZA NAPREDNO KULTURO

IZDAL IN UREDIL:
DR. MIHAJLO ROSTOHAR.

LETNIK I.

MCMXII.

TISKALA „ZADRUŽNA TISKARNA“ V KRŠKEM.

132882

132882

KAZALO.

ČLANKI.

	Stran.
Naš cilj	1
Katoliško naziranje o narodnosti	4
Verska kriza	18, 63
Romantika in delo	27
Delo češkega učiteljstva in njegov položaj	30
Dekadentna javnost	49
Politične stranke in struje	24, 53, 106
Herzen	58, 101
Ulehlove misli o šoli	67, 125
Mladina	97
Jugoslovanstvo	111
Verska kriza in moderni misleci	120
Balkanska vojna	145
Projekt slovanske narodopisne razstave (prof. dr. L. Niederle)	150
Načela laiške vzgoje	164
Na dan z resnico!	193
Projekt slovanske narodopisne razstave (Dr. Karel Chotek)	198
Vzgojevalna šola na deželi	206
Aforizmi o slovanski vzajemnosti.	218
Skrb za duševno nerazvite otroke in pomožne šole	221, 293
Ob zaključku prvega letnika	241
Naš narodni problem	245
Izseljevalno vprašanje	253
Narodno-gospodarski nazori Leva Tolstoja	258
O vzgoji doraščajoče mladine	263

KRITIKA IN POLEMIKA.

Ušeničnik pa narodnost	73
Brunčko o teoriji in praksi	78, 130, 168
Narodni radikalizem, socializem in drugo	81
Vera in narodnost	174
Ušeničnik in jugoslovanstvo	179, 215

	Stran
Polemika slovenskega časopisja	278
Ušeničnik o veri in etiki	286

PREGLEDI IN REFERATI.

Slovenska umetnost	36, 86, 135, 183, 298
Higijena	39, 89, 228
Šolska politika	40
Literarni pregled	41, 93, 139, 306
Narodno obrambno delo	185, 231
Socialno-politični pregled	234
Politični pregled	<u>302</u>
Razno	45, 93, 142, 189, 238, 308
Korespondenca	47

NAPREDNA
MISEL

ČASOPIS ZA NAPREDNO KULTURO

IZDAJA IN UREJA:
DR. MIHAJLO ROSTOHAR

MCMXII.

LETO: I.

ZVEZEK: 1.

Napredna misel

izhaja kot dvomesečnik in stane v naročbi na leto 5 K
(po 3 in 2 K v obrokih), za dijake pa 4 K, posamezni
zvezek po 1 K.

Našim čitateljem!

Tudi na Slovenskem je danes že dosti ljudi, ki so zrastle tradiciji čez glavo, otresli se njenih omejenih nazorov in predsodkov, osvobodili se varušta družbe ter nje duhovnih vodnikov in začeli samostojno misliti. Mnogo jih je, ki se zavedajo, da človek ni rojen zato, da služi celo svoje življenje kot živo orodje nekaterim posameznikom, katere je zgolj prilika postavila na vodilno, odločujoče mesto v človeški družbi, katero sedaj terorizirajo in izkoriščajo; zavedajo se, da je človek po svojem rojstvu namenjen in sposoben za to, da se samostojno razvija ter se povspenja na vedno višjo stopnjo fizične, duševne in socialne popolnosti, ako le hoče in smotreno deluje na to.

V tej zavesti je izražena ideja naprednosti, in vsi, katerih duševno življenje prešinja ta ideja, so napredni ljudje. Napreden človek pa noče hoditi več po bergljah tradicije skozi življenje ampak z duševno močjo znanstveno dognane resnice. Temu kulturnemu stremljenju napredno mislečih Slovencev hočemo kot prijatelji zvesto stati na strani z „Napredno mislijo“, katere cilj smo načrtali na uvodnem mestu. „Napredna misel“ hoče biti glasilo cele napredne kulturne struje na Slovenskem. S tem namenom stopa pred slovensko javnost in pričakuje od nje tudi pravega porazumljenja.

UREDNIŠTVO.

Kdor je prejel „Napredno misel“ na ogled, ga prosimo, naj nam ali naznani, da se na njo naroči, ali pa naj nam prvo številko takoj vrne, da vemo določiti število natisov za drugo številko. Če se oglasi primerno število naročnikov, bomo časopis razširili, ne da bi zvišali naročnino.

ZALOŽNIŠTVO „NAPREDNE MISLI“.

NAŠ CILJ.

Od dob sem, kar so izdihnili na bojišču naši zadnji boritelji za narodno in kuturno svobodo, je slovenska zgodovina vsakdanja in enolična tako, da se da označiti skoro z eno samo besedo: hlapčevstvo! Slovensko ljudstvo danes sicer ne dela več tlake fevdnemu gospodu-tujcu, fevdalizem se niti na Slovenskem ni mogel več vzdržati; vendar njegove sile služijo še tujemu kapitalu. Politične nadvlade nad našim narodom danes ne izvršujejo več fevdniki in njih beriči, ampak izvršuje jo nemška vlada. Oblika hlapčevstva se je torej spremenila, ali hlapčevstvo nam je ostalo. Odkar se je moral Slovenec odreči svoji narodni veri in kulturi, postal je tudi v duševnem oziru hlapec —, hlapec Rima.

Veruj, ubogaj in dajaj! V tem duhu se slovensko ljudstvo že nad tisoč let obdelava, zato ni čudno, če se je v to vlogo že tako vživelo, da smatra za nekako obsebi razumljivo dolžnost, služiti drugim kot orodje v dosego njih samopašnih namenov. Kar zavedati se ne more več, da je tudi uboga slovenska para človek, ki ima svoje zdrave ude za to, da živi sam od prida svojega dela, in razum zato, da trezno, samostojno misli, in voljo, da sam odločuje o svoji usodi, kakoršno si želi imeti. V tej dolgi dobi smo se hlapčevstva že tako privadili, da mislimo le še na to, kako imamo prav izpolnjevati zapovedi onih, ki imajo moč nad nami ter nas izkoriščajo. In tako smo ostali do danes hlapci, ki vidijo najlepšo človeško čednost v medsebojnem tekmovanju, kdo bo drugega prekosil v hlapčevstvu.

Kot hlapčevstvo se da označiti tudi naša oficialna politika, ki ima en sam cilj: narediti slovenskega človeka za dobrega, poslušnega hlapca, in ima en sam problem: kdo bo v dogledni dobi na Slovenskem najvišji hlapec. Zato je tudi slišati iz naših političnih bojov pravzaprav samo en glas: mi smo verni, lojalni hlapci, ti so pa neverni, slabi hlapci. Na Slovenskem pa so ti neverni, slabi hlapci od nekdanj bili nositelji narodne in napredne misli; možje, ki so svoje slovensko ljudstvo resnično ljubili in z ljubeznijo so ga budili iz duševnega mrtvila. Iznebitvi se sami duševnih spon slepe vere in nesmiselnih predsodkov hlapčevske tradicije, so navajali narod k samostojnemu mišljenju, učili so ga, da dela in ra-

cionalno gospodarji ne le za tujce, ampak tudi za sebe. Razvneli so ga z mislijo o človeških in narodnih pravicah, gojili so v njem socialen čut bratoljubja in ga tako vsposobljali k višjemu, vzajemnemu, socialnemu življenju. Z ideali narodnosti in napredka so hoteli svoje ljudstvo preroditi k novemu življenju.

To je bila vedno glavna tendenca naprednega gibanja na Slovenskem in naj je nastopalo v tej ali oni obliki. Zato lahko rečemo, da pomeni pri nas napredno gibanje — prepород k novemu življenju. Ven iz tega za človeka ponižujočega suženstva — k novemu svobodnemu, narodnemu življenju! — to je bil vedno mogočen klic slovenske napredne misli.

Hlapčevstvo — ali svoboda celokupnega naroda in posameznika, to sta dva življenska načela, ki sta si od nekdaj v nasprotju med seboj. To nasprotje pa se da izravnati le z bojem in zmago. Kar je zdravo, vzvišeno in nravno opravičeno, le to more ter mora zmagati. In to je slovenska napredna misel! Ta boj zmagoslavno izvojevati, v tem obstoji pravo poslovanje slovenske inteligence.

Vspehi dosedanjega naprednega gibanja na Slovenskem so vsekako veliki. Pred petdesetimi leti so bili še redki slovenski izobraženci, ki so prisegali na prapor narodne in napredne misli, danes je zbrana z malimi izjemami vsa slovenska inteligenca pod napredno zastavo. Najboljši naši ljudje, ki za naše javno življenje nekaj pomenijo, so v vrstah napredne inteligence. Kar imamo lepega na polju beletrije, umetnosti in znanosti, kar ima trajno kulturno vrednost, skoro vse to so ustvarili geniji slov. naprednih vrst.

Ali naše napredno gibanje je zašlo v zadnji dobi v nekako stagnacijo. V naprednih vrstah ni več onega navdušenja, katero mora imeti vsaka struja ali stranka, ki se bori za zmago novih, vzvišenih idej, ni navdušenja, s katerim so šli za nje v boj naši prvoborniki, ni tudi več prave odločnosti in vztrajnosti. Prišli smo torej v nekako krizo, iz katere moramo ven!

Eden vzrok te krize je v pesimističnem naziranju, češ da so meščanski krogi ob enem meje, v katerih se dajo uveljavljati ideje naprednosti, da jih med preprostim kmetskim ljudstvom ni mogoče razširiti, ker je baje ljudstvo za nje nedovzetno vsled svoje konservativne nature.

Ta pesimizem in cinizem, ki se je ugnezdil med naprednimi vrstami vsled dosedanjih razmeroma skromnih vspehov med preprostim ljudstvom po deželi, je naše največje zlo, ki nam uničuje energijo in nas ovira na poti do daljših vspehov. Ko bi ti

pesimisti in ciniki, ki celo svoje življenje samo z glavo skimavajo nad vsem, kar se zdravega in pametnega podvzame na Slovenskem, poprijeli se tudi kakega pozitivnega dela, bi bili uspehi naprednega gibanja celo na deželi večji, kakor so. Kdor pa je navajen političnega dela, ta ve, da se mora človek zadovoljiti v začetku tudi z malimi uspehi, ki zamorejo pomnožiti vsak nadaljni uspeh smotrenega dela.

Izkušnje, ki smo jih pridobili z napredno propagando na deželi, pa niso le kašipot za bodočnost, ampak morejo nam biti tudi vspodbuda, da gremo z novim delom — k novi uspehom. Ako uspehi na deželi dosedaj niso bili tako veliki, je vzrok pač v tem, da so bile naše delavne sile skromne v primeri z mogočnim cerkvenim aparatom, s katerim dela klerikalizem, ki ima poleg tega svojo oporo tudi v državnih in deželnih oblastih. Na klerikalni strani se razmeroma mnogo več stori, se stalno vpliva na mišljenje ljudstva. Od tod izhajajo tudi uspehi klerikalizma. Manj pesimizma in cinizma in več požrtvovalnega dela je treba med naprednimi vrstami. Lotiti se moramo drobnega dela; potom smotrenega drobnega dela pridemo do velikih uspehov. V boju ni vsak za sebe zmagovalec, vsak mora izvršiti le svojo dolžnost — da zmaga celota.

Drugi vzrok pa vidimo v tem, da je med našo inteligenco premalo načelne jasnosti. Le malo jih je, ki se dobro zavedajo vznešenosti in dalekosežnosti naprednih idej, in le malo jih je, ki se zavedajo pogubnosti klerikalizma. Slovenski klerikalizem si je nadel krinko, da se ga tako lahko ne spozna. Svoje protinarodne in protikulturne cilje si je opremil z modernimi frazami, da bi zakril razliko med klerikalizmom in naprednostjo in da bi ložje preslepil napredne vrste. Koliko je danes naprednjakov, ki se skoro več ne zavedajo te nepremostljive razlike — in le prave prilike je treba, pa so v nasprotnem taboru!

Slovenske napredne vrste peljati z načelno jasnostjo iz sedanje krize — ven do novega navdušenja za napredne ideje, iz katerih naj črpajo veselje do dela za končno, popolno zmago napredne misli na Slovenskem, — to je naš cilj. In ta cilj hočemo odkrito in pošteno zasledovati.

DR. M. ROSTOHAR :

KATOLIŠKO NAZIRANJE O NARODNOSTI.

čís. l. b. str. 82

Pod naslovom „Več luči“ je izdal naš slovenski sholastik dr. A. Ušeničnik načelne razprave svojega predhodnika in učitelja Mahniča, kjer je bil razložil med drugim tudi svoje nazore o narodnosti s katoliškega stališča.¹⁾ Mahnič je ne le začetnik katoliškega gibanja na Slovenskem, ampak je faktično ostal tudi njegov tipičen reprezentant, kajti do danes se še nikdo iz katoliških krogov ni povspel nad duševno obzorje Mahničovo. To gibanje pa hoče veljati ob enem kot slovensko narodno gibanje. Zato je dvakrat važno, da si natančneje ogledamo Mahničovo naziranje o narodnosti. Mahnič je sholastik in kot tak je načela in tendence sholastike vzel za svoje, ki so tudi določevale smer njegovim razpravam.

Kaj je sholastika? Sholastika je filozofično stremljenje katoliške teologije, moderno mišljenje, ki se izven in poleg nje samostojno razvija, zopet obvladati deloma s tem, da sprejme njegove rezultate v kolikor ji načeloma ne nasprotujejo za svoje, druge pa odločno pobija, deloma pa v tem, da vsem stremljenjem modernega življenja, v kolikor se jim ni mogoče več ustavljati, najde primerno opravičbo in interpretacijo v naukih katoliške cerkve. To stremljenje sholastike pa temelji na osnovnem prepričanju katoliške teologije, da je v nji obsežena najvišja in popolna resnica, in da mora torej za vse, kar je resnično in dobro, najti tudi v nji svoj primeren izraz.

Ta tendenca se jasno kaže v Mahničevi razpravi: „Naša narodnostna izpoved“, zato z vso pravico lahko smatramo njegovo narodnostno izpoved za katoliško naziranje o narodnosti. Mahnič podaja najprej definicijo naroda ter narodnosti in pravi: „Narod je skupina ljudi, ki izhajajo iz istega rodu, govore isti jezik in se po posebnih svojstvih in običajih ločijo od drugih ljudi.“²⁾

Kaj pa je narodnost? „Ako vse navedene znake — pravi Mahnič — izločimo od posameznih narodov, vdruživši jih v po-

¹⁾ Dotične razprave so zbrane pod naslovom: Naša narodnostna izpoved. Več luči str. 156 i. n.

²⁾ N. str. 156.

jem, dobimo idejo narodnosti. Narodnost potemtakem izraža obsežek vseh onih lastnosti, po katerih se narod kot tak loči od vsakega drugega naroda. Za glavni znak narodnosti se dandanes smatra skupnost jezika.“¹⁾)

Vsakdo, ki mu rezultati znanstvenih socioloških raziskovanj o narodnosti niso popolnoma neznani, mora, ko čita navedeno definicijo naroda in narodnosti, odkrito priznati, da je Mahnič v socioloških stvareh naivno neveden, in da ta definicija menda ni rezultat njegovih samostojnih socioloških študij. Od kod jo ima, to je za nas nevažna zadeva.

Predvsem je nepravilno trditi, da je narod „večja“ skupina ljudi, kajti velikost take skupine je vedno relativna, in ni mogoče niti določiti, kako velika mora biti taka skupina, da jo lahko nazivljemo narod. Velikost je za skupino ljudi kot narod nebitvena in ne spada v pojem „narod“.

Za narod po niti ni bistven znak okolnost, da ljudje, nahajajoči se v eni skupini, izhajajo iz izstega rodu“. O Francozih, Angležih, Italijanih in Špancih noben razumen človek ne bo rekel, da niso narod, in vendar vemo, da ti narodi niso skupina ljudi, ki bi izhajali iz enega rodu, ampak so socialen produkt mešanja raznih plemen; n. pr. Italijani latinskega in longobardskega plemena, Francozje latinskega in keltskih plemen itd. Tudi bulgarski in rumunski narod so tak socialen produkt, ki je nastal v historični dobi. In pred našimi očmi poraja se v Ameriki iz delov evropskih narodov nov narod — amerikanski.

Ravnotako je stvar z drugim glavnim znakom narodnosti, da ljudje „govore isti jezik“. Judje govore vse mogoče jezike samo svojega hebrejskega ne — če izvzamemo nekatere redke posameznike — in vendar se eksistenca judovskega naroda ne da tajiti. Zionistično gibanje je konkreten dokaz, da ta narod še živi in da tudi hoče živeti.²⁾) So zopet ljudje, ki so jezik svojega naroda pozabili, pa se čutijo še vedno kot njega dobri sinovi. Zgledov za to se najde dovolj še danes, pred 50 in več leti pa so bili taki slučaji skoro nekaj navadnega. In končno imamo lahko dva naroda, ki govorita isti jezik. Nočemo navajati za vzgled Hrvatov in Srbov, ki se kar ne morejo spoznati kot eden narod, dasi govore isti jezik in tudi vsa njih kultura govori za to, da so, sociološko vzeto, eden narod; ampak sklicujemo se na tipičen zgled angleškega in ameriškega naroda, o katerih vemo, da nikoli nista bila in nista eden narod, dasiravno govore Angleži in Amerikanci isti jezik. S tem

¹⁾ N. o. m.

²⁾ Židovski narod Mahnič sam priznava. Glej n. str. 157.

je zajedno dokazano, da jezik ni glavni znak narodnosti.

Kar se pa tiče zadnjega znaka, da se namreč ljudje narodne skupine po posebnih svojstvih in običajih ločijo od drugih ljudi, nam ni treba izgubljeni dosti besed, ker je že na prvi pogled vsakemu jasno, da to ne more biti noben znak pojma narodnosti, zakaj vsak človek ima svoje posebnosti, po katerih se loči od drugih ljudi. Ne gre torej za to, da imajo ljudje sploh posebna svojstva, ampak morajo imeti gotovo skupna svojstva. In katera so ta svojstva, to ravno bi se bilo moralo navesti v defeniciji naroda.

Mahničeva druga defenicija o narodnosti pa ni le stvarno pogrešena, ampak je tudi logično nepravilna. Mahnič namreč hoče ločiti narod in narodnost, pa pravi, da ideje narodnosti dobimo, ako vse navedene znake izločimo od posameznih narodov, združivši jih v pojem. To je gol nesmisel, kajti defenicija za narod je vendar razlaga pojmov vsebine, t. j. naredba njegovih znakov. In združitev istih znakov v pojmu ima biti ob enem ideja narodnosti. Iz naslednjega pa je skoro razvidno, da je narodnost le druga beseda za pojem naroda. Ali kaj, ko pa pravi, da je narodnost obsežek vseh onih lastnosti, po katerih se narod kot tak loči od vsakega drugega naroda. Tako torej izgleda Mahničev pojem o narodu in narodnosti: skupina absurdnosti!

Tako se godi pa tudi vsakemu, kdor išče kriterijev narodnosti v zunanjih lastnostih mesto v psihični naturi človeka.

Mahnič razlaga tudi početek naroda in narodnosti. Trdi, da se je človeška družba razlikovala po narodnostnih skupinah deloma naravnim potom, deloma pa s tem, ker je Bog neposredno posegel v človeške razmere. In sicer „naravno se je narod razvil iz družine“. Iz ene družine se je porodilo več ljudi, ki so potem vsak zase ustanovili svojo družino; iz teh družin so se razvile zopet druge itd. Tako se je krog iz enega praočeta izhajajočih sorodnikov čedalje bolj širil, dokler niso počasi, v teku vekov, nastali celi narodi.“ Narod je v svojih posebnostih baje že iz hiše svojega praočeta nekako označen. „Poglavitna dedščina pa, ki jo je narod dobil od svojih očetov, je jezik“.

Po Mahničevem ima vsak narod svojega „Adama“ ali praočeta, — pa menda tudi pramater, — iz katerega se je razvil. Torej Slovenci svojega, Nemci svojega, Italijani, Francozi, Angleži in Amerikanci pa zopet vsak svojega. Povdarjali pa smo historično znano dejstvo, da n. pr. italijanski, francoski, angleški, amerikanski in še drugi narodi so produkt socialne asimilacije, zato tudi nimajo in ne morejo imeti svojega narodnega Adama. — Čim dalje segajo sociološka raziskovanja, tim več dokazov dobivamo za to,

da so narodi, ko so stopili v zgodovino, sploh sestavljen produkt iz prvotnejših socialnih enot, o katerih pa ni nobenih zgodovinskih podatkov več, zato tu znanost popolnoma zgubi svoja realna tla. Le domnevati se da to in ono. Mahničeva razlaga o postanku narodov je torej brez vsake znanstvene vrednosti, ker je v protislovju s historičnimi fakti.

M. pa pride sam s seboj v nasprotje glede vznika narodnega jezika. Kakor smo prej omenili, smatra M. narodni jezik za poglavitno dedščino praočetov. Takoj malo nižje pa pravi doslovno takole: „Kar se pa tiče narodnih jezikov, nam poroča sveto pismo, da jih v početku ni bilo; pojavili so se šele pozneje v zgodovini. Kajti v začetku je bila vsa zemlja enega jezika. Še le, ko se je skupni rod Adamov očitno jel upirati Bogu in upornosti svoji namerjal postaviti velikanski spomenik, ki bi imel segati do neba — jim je Bog sam zmedel skupno govorico, da se je razcepila na več jezikov“. Ena razlaga je gotovo napačna, ker obe ne moreta biti resnični zaradi svoje protislovnosti.

Prva je napačna zato, ker ne odgovarja faktičnim historičnim razmeram, kajti zgodovinsko je dognano, da vsaj historični narodi, t. j. narodi, ki so nastali še le v zgodovinski dobi, nimajo svojega praočeta, za to tudi jezika niso mogli podedovati od njega. O italijanskem jeziku pa je tudi dognano, da to ni niti prvotni latinski, niti prvotni longobardski jezik, ampak zrastek obeh. Podobno je s francoskim in angleškim jezikom.

In kaj naj počnemo s svetopisemsko razlago? Prvič je danes več ko dvomljivo, če je staro sv. pismo sploh pravo, avtentično. Rezultati znanstvene kritike govore odločno proti njega avtentičnosti. Nekateri cerkveni očetje, kakor n. pr. sv. Hieronimus, Klemen Aleksandrijski in Ireneus, so sami dvomili o avtentičnosti Pentatevha in priznavali so kot docela mogoče, da je Pentatevh od Esra, ne od Mojzesa, kakor se je to trdilo in trdi to danes cerkev. Povdarjamo na tem mestu še to, da svetopisemski nauk o postanku narodnih jezikov nasprotuje dognanim zgodovinskim faktom, ki dokazujejo, da so živeli razni narodi z lastnimi jeziki, kakor n. pr. Egipčani i. dr., že več tisoč let pred dobo, ko je baje nastala zmešnjava jezikov.

Drugič pa, če tudi bi bilo staro sveto pismo popolnoma zanesljivo in njega avtentičnost nam zagotovljena, je stvarno nepravilno trditi, da so narodni jeziki nastali vsled zmedenja skupne govornice, ker je vendar dognano, da so nekateri jeziki nastali veliko pozneje v historični dobi, začetkom srednjega veka, in sicer ne potom drobljenja ali diferenciacije, ampak potom asimilacije,

n. pr. italijanski, francoski, španski jezik in drugi. Ta fakta so v direktnem nasprotju s svetopisemskim nazorom o postanku jezikov.

Nočemo na tem mestu omenjati vseh kurioznosti, ki jih je splodila teologična spekulacija o vzniku jezikov na podlagi sveto-pisemskega nazora; Mahnič je doprinesel nov dokaz za to, kam zaide človek, ako si natakne očali slepe vere in gre iskat resnice.

V drugem odstavku obravnava M. o razmerju med narodnostjo in vero. M. pravi, da to razmerje ni neutralno ali celo ekskluzivno, ampak narodnost je naravnost verska zadeva in dokazuje to tako-le: Narodnost je nekaj človeškega. Bog pa je absolutni gospodar človekov in vsega človeškega. Razmerje med človekom in Bogom določuje vera; zatorej zavzema vera vsega človeka in vse, kar človek dela. Ni dejanja človeškega, ki bi bilo nasproti Bogu popolnoma indiferentno; ali je dobro ali je slabo. Določevati pa, kaj je dobro, kaj slabo — to poglavje spada v pravoslovje. Pravoslovni učitelj krščanskemu ljudstvu je pa — duhovnik.¹⁾

Ako je narodnost nekaj, se more ali dobro rabiti ali zlorabiti, kakor vsaka druga reč. Tudi glede narodnosti mora človek poslušati pravoslovne zakone, kaj sme, česa ne sme, da bo jezik in narodnost rabil v dobre svrhe, a ne zlorabljal. Oni pa, ki je postavljen, da mu te zakone razlaga, je spet duhovnik. To je ono razmerje, v katerem se nahaja narodnost z vero in pravostjo.²⁾

Z eno besedo: narodnost je veri v vsakem oziru podrejena. V koliko sme biti človek naroden ali ne, to določuje edino vera oziroma duhovnik. Iz tega Mahničevega naziranja govori absolutizem najhujše vrste, ki hoče ponižati človeka laika na suženski objekt duhovništva oziroma hierarhije.

Ker po Mahničevem ni stvari, ki bi bila Bogu popolnoma indiferentna in je zaradi tega zadeva vere in pravoslovja, potem takem tudi ni človeške zadeve, nad katero ne bi imel duhovnik svoje odločujoče besede. Pojasnimo to na par zgledih!

Lasje na glavi, brada na človeškem obrazu in nohti na nogah so gotovo nekaj človeškega, torej tudi nekaj, kar se more dobro rabiti ali zlorabiti, ali pa iz tega tudi sledi, da so zaradi tega to zadeve vere in pravoslovja, v katerih ima odločujočo besedo duhovnik? Ali ima res odločevati duhovnik, če si smemo striči lase in brado, in rezati nohte? Na ta način se torej ne da dokazati, da je narodnost zadeva vere, kateri je popolnoma podrejena.

Če je to edini dokaz zato, da je narodnost veri podrejena,

¹⁾ n. str. 159.

²⁾ n. o. m.

potem je s tem indirektno dokazano vsaj toliko, da je narodnost od vere neodvisna zadeva.

Potem skuša M. dokazati, da smo dolžni narod ljubiti in kako ga smemo po pravih krščanskih načelih ljubiti; in sicer dokazuje deloma spekulativno, deloma pa s sv. pismom.

Narod je — pravi M. — povsem naravna skupina, v katero ni treba človeku še le sprejetemu biti, ker iz nje izide in je v njo sprejet že vsled svojega rojstva . . . Tak je razvoj človeške narave, ki je delo božjih rok. Bog je vstvaril vse dobro. Kar pa je dobro, se sme ljubiti, da po okolščinah se mora ljubiti. In tako dobro je za vsakega človeka narod in narodnost. Ljubezni do naroda nam ne vелеva le čut srca, ki vleče k lastnemu narodu — saj ljubi človek tudi svojo mater z gorkim čuvstvom, in narod je nekako mati vseh »svojih rojakov“) —, ampak nam jo nalaga tudi hvaležnost, ker od naroda imamo brezštevilnih duševnih in časnih dobrot, imamo materin jezik, razne šege, zavest, da smo udje obširne družine, da z nami sočuvstvujejo milijoni krvnih bratov¹⁾.

Abstrahiramo od naivnega naziranja, češ da je človek „vsled rojstva sprejet“ v narodno skupino, in drugih takih verzij, povdarjamo le, da je dokazovanje samo popolnoma zgrešeno. Le za silo se da argumentirati, da smemo narod ljubiti, ker je narod delo božje in kot tako torej dobro; dobro pa smemo ljubiti. Ali iz tega ne sledi, da smo narod dolžni ljubiti. Tak dokaz bi bil doprinešen še le tedaj, če bi bil dan splošno veljaven stavek, da moramo brezpogojno ljubiti vse, kar je dobro. Ker pa takega brezpogojno veljavnega stavka ni, zato je treba posebnega dokaza za to, da smo res dolžni narod ljubiti.

Drugi dokaz, češ da nam hvaležnost nalaga ljubezen do naroda, je pa stvarno pogrešen, zakaj iz dolžnosti ni mogoča ljubezen. To je proti vsem psihološkim zakonom. Ljubezen je naraven pojav psihične nature človekove, ne pa akt njegove volje. Ljubezni se ne da diktirati iz kakih dolžnosti. Iz dolžnosti se more roditi vedno le spoštovanje, respektiranje ali obzirnost. Ravno tako je nepravilno reči, da nam čut srca vелеva ljubezen do naroda, kajti čut srca in ljubezen je v bistvu eno in isto; tako da se zgorajšnji stavek ne da drugače interpretirati, kakor: ljubezen vелеva ljubezen. To je igra z besedami! Na ta način se da seveda naivnega bralca prepričati ali dokazati s tem ni mogoče ničesar.

¹⁾ n. str. 161.

²⁾ n. o. m.

³⁾ n. str. 162.

M. se dobro zaveda, da je to njegovo dokazovanje v nasprotju — ali, če govorimo z njegovega stališča, vsaj v navideznem nasprotju s sv. pismom, zato se dotakne tega vprašanja rekoč: ¹⁾ „Res je, da je narodnostna različnost posledek greha, ker, kakor priča sv. pismo, je Bog prav s tem hotel kaznovati ošabnost človeškega rodu, da je ljudem zmedel govorico in jih razkropil po zemlji. Narodnosti je dal torej početek greh. Toda ne vse, k česar početku je greh dal povod, je slabo. Tudi prisega se je uvedla radi človeške lažnjivosti — a nihče ne bo trdil, da je prisega slaba; radi boleznj je potrebno zdravilo, in vendar je zdravilo dobro. Tako zdravilo za človeški rod je bila zmeda skupnega jezika, iz katere so se porodile razne narodnosti; kajti prav s tem se je ustavilo nadaljno razširjanje in poobčenje upornosti proti Bogu, tako da se ni okužil ves rod. Bog je skupno zaroto strl in združene moči razdvojil — tako je narodnostna različnost služila božji previdnosti in je posredno dobri stvari veliko koristila.“ ²⁾ Jeziku narodnemu pa je vkljub temu še ostala pozitivna dobrota, in ta je velika. ³⁾)

Če se svetopisemsko povest o zidanju stolpa in zmedenju jezika kritično presodi, izzveni kot naivna bajka, ki ima svoje varijante tudi v tradiciji drugih narodov, n. pr. Bibiloncev, ki so celo staršega datuma, kakor sveto pismo samo. Težko je verjeti, da bi bil kdaj kar cel „človeški rod“ hotel izpeljati tako nesmiseln projekt. Ko bi kdo danes nastopil na dan s takim projektom, bi mu rekli po pravici, da je norec. Mi pa imamo o starem človeškem rodu, sodeč po zgodovinskih dokumentih o njegovi visoki kulturi in inteligenci, boljše mnenje, kakor sveto pismo.

Pa ne glede na to, je smatrati Mahničev dokaz, da je narodnost kljub temu, da je posledek greha, le dobro, katero smo dolžni ljubiti, za ponesrečen. To pa raditega, ker je zgrajen na analogiji, katera nam more sicer služiti kot metodično vodilo k pravemu dokazu, vendar z analogijo se ne da ničesar dokazati. Poleg tega pa je ta analogija sama napačna. Rekonstruiramo na tem mestu dotični Mahničev dokaz, da na njem pokažemo, v čem obstoji napaka.

Lažnivost je početek prisege, ki je dobra; bolezen je početek zdravila, ki je dobro; greh je početek narodnosti, ki je zdravilo; torej je narodnost tudi dobra. Če pomislimo, da ima beseda zdravilo v prvem slučaju drug pomen, kakor v drugem, v prvem

¹⁾ n. str. 162.

²⁾ n. o. m.

³⁾ n. o. m.

slučaju namreč pomeni fizično, v drugem pa moralično zdravilo, — in ravno tako je z besedo „dobro“ kajti v prvem slučaju pomeni fizično dobro, v drugem slučaju pa moralično dobro, — tedaj postane napačnost analogičnega sklepa jasna. V pojasnilo navedemo eno primero takih analogij. Imamo na pr. naslednji analogični sklep: Zla ni dovoljeno delati niti, če hočemo s tem kaj dobrega doseči. Kazen je zlo, torej kaznovati se ne sme niti, če hočemo s tem koga poboljšati.

Da je ta sklep napačen, je jasno. Njegova napaka pa obstoji ravno v napačni analogiji. V prvem slučaju pomeni namreč „zlo“ moralično zlo, v drugem pa fizično zlo. Ta sklep pa se popolnoma krije z Mahničvevo analogijo med zdravilom in narodnostjo. Ali Mahničev dokaz je povrh še kontradikcija temeljnemu načelu nraavnosti — tudi krščanske, ki se glasi, da zlo, moralično namreč ne more biti sredstvo oziroma začetek k moraličnemu dobremu. Greh pa je po sv. pismu začetek narodnosti, in greh je zlo, torej tudi narodnost ne more biti dobro. Taka je torej logična dedukcija iz sv. pisma.

Le eden rezultat sledi iz Mahničevega dokazovanja, namreč ta, da dogmatična gorečnost ni začetek, ampak konec logičnega mišljenja.

M. skuša nadalje upravičenost narodnosti utemeljiti tudi iz svetega pisma in sicer tako-le: „In zakaj bi od toliko luči, ki nam je iz nebes zasijala v Jezusu Kristusu, en žarek ne bil osvetlil narodnostnega vprašanja? Ali ni Bog sam učlovečivši se prišel na svet živet med narode kot otrok svojega naroda?“¹⁾

„Ne bojmo se — narodnost ni v Jezusu Kristusu ničesar izgubila; kakor je on ohranil in izpopolnil naravo in kar je njej dobrega, tako je dobila tudi narodnost v njem svojega odrešenika in izpopolnjevatelja. — Kristus pa je narodnost izpopolnil in odrešil, ker je z besedami in dejanjem pokazal, kako se narod in narodnost mora ljubiti.“²⁾ „Kakor se da z gotovostjo sklepati iz nekaterih mest v evangelijih, je Jezus Kristus, učeč po Judeji in Galileji, govoril svoj materin in narodni jezik — sirokaldejski.“³⁾ Jezus mu je celo prednost dal pred izolikanim grškim ali latinskim jezikom.⁴⁾ Jezus je z gledom pokazal, kako mora biti ljubezen do bližnjega urejena: pri tistih začenja ki so nam po naravnih vezeh najbližji, od teh še le se

¹⁾ n. str. 163.

²⁾ n. o. m.

³⁾ n. o. m.

⁴⁾ n. o. m.

razteza na druge, ki nam stojе dalje.) — „Istotako je Jezus Kristus, učeč in čudeže delajoč do smrti, ostal pri svojem narodu, in ko ga je kananičanska tujka prosila, naj bi ji ozdravil hčer, jo je izpočetka trdo zavrnil, češ, da ni poslan razen k izgubljenim ovcam Izraelove hiše (Mat. 15, 22). Oni, njegovi „otroci“, naj od njega samega slišijo izveličavno besedo, tujcem bode poslal apostole, svoje hlapce, oznanjat evangelij!“²⁾ Kristus je ljubil svoj narod ne le z razumom, ampak tudi z gorkim čuvstvom: zjoka se nad Jeruzalemom, ko v duhu vidi njega usodo pred seboj. Premišljeva je ta ginljivi dogodek, moramo se le vneti v ljubezni do domovine in nje slave — vnema nas Jezus Kristus. Ako se ogrevamo za materin jezik, za narod in njega pravice, za slavo, za srečo njegovo — s tem še le se izkažemo prave učence Kristusove!³⁾

Drugih zgledov, na katere se sklicuje M. ne bomo naštevali, ker so v primeri s Kristusovim zgledom postranskega pomena. To pa, kar je M. navedel za narodnost iz Kristusovega življenja, je, če abstrahiramo od nekaterih momentov, v resnici za vsakega vernega katoličana prepričevalno in vspodbudno, da ljubi svoj narod. Pa kaj, ko Mahnič to zopet vzame z drugo roko, kar nam je dal z eno roko. V naslednjih dveh odstavkih: Kako ne smemo naroda ljubiti ali pretirana narodnost. Kako ljubijo narod Savli — a kako Pavli! navaja namreč M. zopet iz sv. pisma zglede, ki so deloma v direktnem nasprotju s prejšnjimi zgledi. „— vsi ljudje izhajajo — pravi M. med drugim — od istih prastarišev, vsi so v Adamu grešili in zapadli časni in večni smrti, a vse je odrešil eden in isti Odrešenik Jezus Kristus; vsi ljudje so poklicani, Boga spoznati in ljubiti, služiti mu in v njem se večno izveličati.“⁴⁾ „Iz enega človeka, uči sv. pismo, je Bog naredil ves človeški rod, da bi prebival na vsem površju zemlje.“ Po enem človeku, zatrjuje apostel Pavel, je prišla smrt na vse ljudi po tistem, v katerem so vsi grešili“. „Je pa tudi le en posredovalec med Bogom in ljudmi, Jezus Kristus, ki se je dal (—?—) kot odkupnino za vse“. Pred Bogom imajo torej vsi narodi in vsi jeziki enako vrednost, in kdor se ga boji in pravico dela, mu je v vsakem narodu ljub.⁵⁾

V teh citatih je markantno naznačena enakopravnost vseh

¹⁾ n. str. 164.

²⁾ n' o. m.

³⁾ n. o. m.

⁴⁾ n. str. 167.

⁵⁾ n. o. m.

narodov. Vendar smisel njih je v direktnem nasprotju z onim mestom¹⁾ kjer omenja, da je Kristus kananičansko tujko trdo zavrnil, češ da ni poslan razen k izgubljenim ovcam Izraelove hiše. Iz te zavrnitve se oglašča nehumanost pretiranega narodnjaštva, ki v ostalem spominja na sodobne slučaje narodnega fanatizma, n. pr. na slučaj, ko nemški zdravnik češkemu delavcu odreče zdravniško pomoč zato, ker je druge narodnosti, in spominja na znani slučaj, ko nemški profesor izključuje iz svojih predavanj nenemško slušateljstvo.

Še odločnejše nasprotuje prejšnim njegovim izvajanjem smisel naslednjih citatov. „Mi vsi smo otroci božji po veri, ki je v Jezusu Kristusu“. Zatorej moramo tudi biti ena celota med seboj, da se uresniči, kar piše apostel; „Tu ni ne Žid ne Grk, ampak vsi so eno v Kristusu Jezusu“.²⁾ In dalje: „Kakor je telo in ima mnogo udov, vsi udje telesa pa, dasi jih je več, so vendar eno telo: tako tudi Kristus; kajti po enem duhu smo vsi v eno telo krščeni, židje ali neverniki, sužnji ali svobodni“.³⁾ Tu se izraža misel o internacionalnosti, ki narodnost omalovažuje in zapostavlja vesolnosti krščanske vere.

Ta internacionalnost se v bistvu prav nič ne razlikuje od internacionalnosti socialne demokracije, ki zapostavlja narodnost razrednim interesom proletarijata.

Če primerjamo ta mesta z onimi na strani 164., postane nasprotje očitno. In potrjuje ga pasus na st. 168., kjer pravi: Pa ta postava (Ljubi svojega bližnjega kot samega sebe; druge večje postave od te ni) se nikakor ne omejuje na same sorodnike po krvi in jeziku, ampak se razširja na vse ljudi, da, razširjati se mora na vse, celo na sovražnike, saj so vsi ljudje otroci enega nebeškega očeta in istih zemeljskih prastarišev. To ljubezen Zveličar posebno priporoča v priliki o usmiljenem Samaritanu, ki je tako ljubeznivo preskrbel za Juda, padlega med razbojnike, dasi so se Judje in Samaritani smrtno črtili (Luk. 10, 30—7)⁴⁾ „Jaz pa vam rečem: ljubite svoje sovražnike, dobro delajte onim, ki vas sovražijo in molite za tiste, ki vas preganjajo“ (Mat. 5, 44—5). S temi besedami — pravi M. — ne obsoja li Jesus Kristus vseh onih, ki imajo gorko srce le za svoje ljudstvo, za svoje rojake, za druge pa so hladni, ako ne celo polni mrženja in sovraštva.“⁵⁾

¹⁾ n. str. 164.

²⁾ n. str. 167 i. ns.

³⁾ n. str. 168.

⁴⁾ n. str. 168

⁵⁾ n. o. m.

Če je to res, potem je Jezus obsodil tudi sam svoje ravnanje, ko je kananičansko tujko zavrnil, češ da je poslan le k Izraelcem.

In kar M. navaja zgledov apostola Pavla za to, kako se sme in kako se ne sme ljubiti narod, postavljajo prej navedene sveto-pisemske zglede še v slabšo luč. Kako se je spreobrnjeni Savel — kozmopolit Pavel izražal o svojem judovskem narodu, to se ne more nazvati drugače, kakor negacija judovstva. M. sam citira Pavlove izreke o narodnosti: „Ni je razlike! Ni razlike med Judom in Grkom“ (Rim. 10, 12) Spet: . . . „ni (v cerkvi) nevernik in Jud, obveza in barbar in Scit, suženj in svoboden, ampak vse in v vsem Kristus“. (Kol. 4, 11). Pavlu je Kristus — nadaljuje M. — vse izravnal in izenačil ter podrl steno ločitve med narodi.¹⁾ Judje so se ponašali s svojo obvezo, a Pavel se jim nekako roga, češ, kako otročji so, da se bahajo z obvezo v mesu, narejeno z roko! Postavljali so zveličavno moč v dela Mozesove postave, a temu nasproti poudarja Pavel vero, brez katere ni zveličanja — ko je postava le greh namnožila!²⁾ Vse s čemer se ponašajo, pozivajoč se na svoje judovstvo nasproti paganom — vse jim Pavel podira.³⁾ Nič ne velja judovstvo. Judom drugega nepusti nego — greh, skupno s pogani.⁴⁾

To je v očitnem nasprotju s citati istega Pavla na strani 165., kjer beremo med drugim: „Hebrejci so? tudi jaz sem; Izraelci so? tudi jaz sem; rod Abrahamov so? tudi jaz sem!“ (I. Kor. I. 22.).⁵⁾ In kako slovesno spet našteva prednosti, s katerimi je Bog odlikoval njegov rod! „ . . . Kateri so Izraelci, katerih je posinovstvo, in slava, in zaveze, in postavodavstvo in služba, in obljube, katerih so očetje, in od katerih je Kristus po mesu, ki je Bog nad vse blagoslovljen na veke. Amen.“⁶⁾ (Rim. 9, 4, 5). Tukaj apostol Pavel poveljuje in je ponosen na to, čemur se je tudi rogal in kar je neusmiljeno podiral, tako da ostane Judom edino le greh. Naj izravna ta nasprotja, kdor more!

Tako se je Mahničū dokaz iz svetega pisma, kako moramo in kako ne smemo ljubiti naroda, popolnoma ponesrečil, in stem se mu je tudi njegov — sicer dobri namen izjalovil. Ob enem pa je M. doprinesel tudi indirekten dokaz zato, da niti Kristus niti Pavel nam nemoreta biti avtoritativen zgled ljubezni naroda, za-

¹⁾ n. str. 171.

²⁾ n. o. m.

³⁾ n. o. m.

⁴⁾ n. o. m.

⁵⁾ n. o. m.

⁶⁾ n. o. m.

kaj iz svetega pisma sledi jasno, da se je njih naziranje o narodnosti in ljubezni do naroda izpreminjalo. Sveto pismo pa mora veren katoličan sprejeti celo in tako ne more nikoli priti iz notoričnih protislovij do jasnosti v narodnostnem vprašanju.

In kako naj sodimo o teh Mahničevih argumentih, če jih primerjamo z njegovo defenicijo naroda, kjer pravi izrecno, da so posebna svojstva in običaji, po katerih se gotova skupina ljudi loči od drugih, znak narodnosti. Svojevom in običajem judovskega naroda pa se je glasom sv. pisma in izpričbe Mahničeve apostol Pavel rog al!

Problem narodnosti je sila težaven, to radi priznamo in se ne čudimo, da se je Mahničev poskus, narodnost utemeljiti z vero, na vsej črti ponesrečil. Zato je zgolj bahava domišljavost vedno zatiranje v katoliških časopisih, češ narodnostnega vprašanja ne more niti znanost povoljno razrešiti, ampak samo katoliška vera.

Pretrsti nam je le še poslednja tri poglavja Mahničeve narodnostne izpovedi, da bo naša sodba celotna. V poglavju: Absolutna narodnost, polemizuje proti narodnostnemu načelu, kakor se je začelo uveljavljati od 19. stoletja sem.

Predvsem omenja M., da so razni zgodovinski dogodki in prevrati po veliki francoski revoluciji povzročili, da so se začeli evropski narodi zavedati in čutiti vsak zase kot posebno celoto ali organizem.¹⁾ K temu prebujanju narodne zavesti, da je pripomogel največ pritisk prvega Napoleona na Evropo.²⁾

Čudno se mora zdeti vendar to: ako je narodnost in zapoved narodne ljubezni utemeljena v katoliški veri, kakor pravijo, kako to, da cerkev ni gojila narodne zavesti, ni zapovedovala ljubiti naroda in sama dostikrat primerno ne upošteva interesov naroda, kakor moremo najbolje izpričati to Slovenci in Hrvatje. In čudno je tudi, da so narodno zavest budili ravno duhovi, ki so se upirali cerkvi in absolutizmu.

Narodnostno načelo kot vodilo življenja je — kakor pravilno povdarja M. — vedno bolj jelo zasedati mesto, ki ga je nekdanj zavzemala vera.³⁾

„Narodnost je v 19. veku postala Bog malik — ali objektivno rečeno: življensko načelo⁴⁾, — kateremu se je klanjalo ja-

¹⁾ n. str. 172

²⁾ n. o. m.

³⁾ n. str. 173

⁴⁾ Opomba pisatelja.

vno mnenje, kateremu je vsaj večinoma služila politika, slovstvo, zakonodajstvo“¹⁾)

„Načelom te filozofije sorodne ali vsaj v nje smislu so težnje po takozvani nacionalni cerkvi, kakeršne so se v teku tega veka pri mnogih evropskih narodih v različnih oblikah pojavile in se deloma še pojavljajo. Povdarja se narodnostno stališče nasproti mednarodnosti in vseobčenstvu katoliške Cerkve.“²⁾) Govori se rado — nadaljuje — o narodnih šegah in običajih, povdarjajo se narodnostna prava in privilegiji nasproti rimski Stolicy, branijo se narodne tradicije; zahteva se služba božja v narodnem jeziku; jezikovna vez, ki spaja katoličane raznih narodov — namreč latinščina, naj bi se umaknila narodnim jezikom.³⁾) Da, ponarodila naj bi se cerkev, ponarodil naj bi se evangelij, ponarodilo božje in človeško pravo, ponarodila nravnost, ponarodil Bog.⁴⁾)

Resnično, od 19. stoletja sem so se začeli dosledno staviti narodni interesi pred ali vsaj poleg verskih interesov. In to ravno Mahnič zavrača, češ da z eno besedo morajo biti narodni interesi podrejeni verskim oziroma cerkvenim interesom. Vera in cerkev imata vso resnico, vera in cerkev imata tudi vse pravo in vso moč: to je temeljna misel, katero je Mahnič hotel povedati. Ali niti eden dokaz za to da mora tako biti, se mu ni posrečil. Mahničeva polemika proti narodnostnemu načelu, katero, mimo grede povedano, ni niti pravilno razloženo, bazira na nekaterih izrodkih narodnostnega prepričanja. To pa je zgrešeno stališče, kajti če bi hoteli presojeti upravičenost in vrednost narodnosti in vere po njih izrodkih, potem mora biti sodba ravno za vero prav neugodna, zakaj znano je, kako gnusni pojavi so se že izcimili ravno iz vere oziroma slepega verskega fanatizma.

Edino merodajno stališče za presojanje upravičenosti in vrednosti narodnosti je vprašanje: če ima narodnost sploh kak pomen za civilizacijo in kulturo ali ne, in v kakšni meri. Dosedanje izkušnje govore, da je narodnost velika civilizatorična in kulturotvorna sila in da jo je mogoče s sistimatičnim gojenjem narodnega čustva celo zvečati. V tem torej temelji upravičenost in vrednost narodnosti. Če je narodnost nad vero, tega se apriori seveda ne da določiti, ampak to zavisi od tega, ali ima narodnost večji pomen za človeško civilizacijo in kulturo ali vera.

Po dosedanjih rezultatih narodnostnega gibanja se da upra-

¹⁾ n. o. m.

²⁾ n. o. m.

³⁾ n. str. 174.

⁴⁾ n. o. m.

vičeni soditi, da ima narodnost v tem oziru večji pomen kakor vera; končne sodbe v tem vprašanju danes še ni mogoče izreči. To pa je nesporno, da ima narodnost kot civilizatorična in kulturna sila vsaj isto vrednost, kakor jo ima vera, da ji je torej vsaj enakoredna.

Le par besed še o poglavjih: narodnostna ekskluzivnost in pa narodno pravo ter narodna enakopravnost. Kar pravi M. o narodnostni ekskluzivnosti, podpišemo v celoti razen zadnjega odstavka katerega izvajanja so brez vsake znanstvene vrednosti. Mahničovo razlaganje o narodnem pravu pa ni le s znanstvenega stališča zavrniti, temveč celo po svojem smislu nasprotuje pojmu o narodu in vzniku narodnosti. Tudi ostala izvajanja o bistvu družbe in prava vobče stoji na isti nizki stopnji stvarnosti in znanstvenosti tako, da vzbujajo včasih kar čut pomilovanja.

Na koncu pa moramo zavrniti splošno razširjeno a neresnično trditev, češ da Mahnič smatra narodnost za greh. Mahniču ni greh, ljubiti svoj narod in za njega delati, nasprotno, rad bi bil celo iz svetega pisma dokazal, da moramo ljubiti svoj narod in se zanj žrtvovati. To nam izpričuje, da je Mahnič s svojim slovenskim narodom vendar le čutil. Ali, ko je poskusil dati svojemu narodnemu čustvu katoliško-teologično obliko, izpači se mu živa narodnost naravnost v negacijo narodnosti in skupino logičnih nesmislov kljub temu, da se je M. — to mu mora vsak priznati — resno potrudil, razrešiti svojo filozofično nalogo.

Problem narodnosti postaja v novejši dobi vedno aktualnejši in tudi v slovenski javnosti začenjajo o njem bolj in bolj razpravljati. To nam je dobro znamenje, da smo začeli uvedevati pomen narodnosti za socialno življenje ter o njem resno premišljevati. In to nam je obenem dokaz, da se je tudi Slovencem zahotelo, duševno živeti. V tem vidimo nekaj našega napredka.

Dr. FRAN LOSKOT:
VERSKA KRIZA.

K številnim krizam današnje dobe pridružuje se še verska kriza, ki je izmed najglobokejših in morda tudi najdalekosežnejših. Težko da bi katera kriza povzročala, če že ne vsem, pa vsaj večini ljudi toliko notranje tesnobe in nemira, kakor ravno verska kriza.

Ta kriza pa ni umetno izzvana; ni morda posledica vrtoglavoosti nekaterih vihravežev, ki so postali s mamim seboj nezadovoljni in notranje zaprti. Kriza je prišla, ker je morala priti, kot nekaj, kar je nujna posledica celotnega človeškega razvoja, kulturnega in socialnega. Kriza je torej že zdavno tu; da, bila je tu že večkrat, ali nikoli ni bila tako globoka in splošna, kakor je danes. Pojavlja se, kakor nas izkušnja uči, na različni način, vendar hočemo na nekatere pojave te krize na tem mestu posebe opozoriti.

V primeri s preteklostjo je dandanes le še malo ljudi, ki bi vero, mislim namreč konfesionalno vero s svojimi dogmami, obredi in cerkvenimi inštitucijami, cenili tako, kakor so jo nekdaj, in ki bi bili cerkvam tako odkrito in popolnoma vdani, kakor v prejšnjih dobah.

Ogromna večina ljudi je napram veri, zopet povdarjam, konfesionalni veri, docela brezbrizna. Motiv te brezbriznosti pa ni vedno isti. Pri nekaterih je verska brezbriznost posledica vzgoje, toda ne toliko šolske vzgoje, kakor izvenšolske t. j. vzgoje v širšem pomenu besede, v kolikor izhaja iz družbe, iz javnega mnenja, iz literature; pri drugih pa je brezbriznost pravzaprav resigniranost, ki je nastala po periodi razjedajočih dvomov in težkih duševnih bojev.

Nekateri ljudje, in tudi teh je dosti, pa smatrajo vero za nekaj škodljivega, celo nevarnega tako za posameznika, kakor za družbo, in hočejo da se jo docela odpravi in zatre. To naziranje in veri sovražna stremjenja, ki ga navadno spremljajo, izvirajo največkrat in lastne izkušnje in zgodovine, ki govori, kako so se cerkve postavljale in se postavljajo proti kulturnemu razvoju, kakor hitro se začne oddaljevati od dogem, dalje proti idejam demokratizma, ki vedno bolj in bolj ovladuje razvoj človeštva.

Odpor proti veri ima svojo življensko silo v spominih, kako so cerkve, — dokler so imele v rokah še vso politično moč — preganjale in kaznovale vsakega, kdor ni hotel pripoznavati njihovih dogem, kdor se je osmelil kazati na njih napake in protislovja ter zahteval reforme. Misli Voltairja in drugih racionalistov, ki so menili, da je bil prvotni deizem popačen od duhovnikov, ki so si izmislili razne dogme, da bi držali ljudstvo na uzdah in ga mogli obvladati, se oglašajo še dandanes.

Versko čuvstvo, nekdam tako živo in goreče, je, kakor se kaže, danes že zelo otrpnelo, splošni verski fanatizem pojema, nekdanja brezobzirnost in nestrpnost polagoma izginjata. Ali, če se pa še tu in tam pojavlja, se ne oglašja več iz gorečnosti za vero, ampak bolj iz skrbi, ker nasprotniki vere ogražajo indirektno existenco ali privilegije teh, ki so reprezentantje obstoječih ver.

Ljudje zapuščajo cerkvene organizacije; da, celo njih bivši služabniki izstopajo iz njih. In družba se je na ta pojav danes že privadila. Nekdam se je pri nas smatralo kot zločin, izstopiti iz cerkve, dandanes pa zakon dovoljuje prestopiti iz ene cerkve v drugo in pripušča tudi brezkonfesionalnost. Krivovercev ne sežigajo več, jih ne mečejo v ječe in jih ne tirajo v izgnanstvo, kakor nekdam.

Konfesionalna teologija je ponekod že izključena z vseučiliških stolic, ponekod pa se nje izključitev še le pripravlja, in na njeno mesto stopa študij veroslovja t. j. vede o verstvu, ki je v očeh cerkve najbolj krivoverska, najbrezbožnejša veda in ki se upa, neozirajoč se na mnenje cerkve, analizirati to, kar je bilo starim ljudem presveto. Dela se za izločitev verouka iz šol, zakon se smatra za državljansko zadevo, in se zato proglašja kot ločljiv. Ločitev cerkve od države je v nekaterih kulturnih državah že izvršena, drugod se pripravlja ali pa vsaj zahteva. Sploh se vse življenje laicizira, poposvetnjuje.

Cerkev oziroma cerkve se bojujejo, da ohranijo še svoje zadnje pozicije. Zavedajo se grozne krize in so zaradi nje popolnoma prestrašene in zmedene. Niti tej, ki domneva, da je peklenška vrata ne bodo zmagala, ni zajamčeno večno trajanje.

Vse cerkve se branijo. In kako se branijo? Morda z apostolskim delovanjem in pobožnim življenjem, kakor ga uči evangelij? Nikakor. Krščanski svetovni in življenski nazor naj bi se ohranil z vzgojo, ki perhorescira vsak stik z moderno kulturo in znanostjo, s prepovedjo čitanja knjig in časopisov, ki ne zastopajo cerkvenih nauk, dalje s propagando vere potom tiska sploh, poslužuje se kot orožja: laži, zavijanja, zasmehovanja in obreko-

vanja nasprotnikov, grdenja posvetne kulture in znanosti, posluhuje se končo politike, ki bi se z njeno pomočjo zopet rada pooblastila nekdanje vodilne vloge v državi, da bi si potom zakonodaje in kazni zopet pomagala uveljaviti svoje nazore in pridobiti absolutno moč. Pri tem pa se pozablja, da se ravno v tem zavdaja veri najhujše rane, ker se na ta način dela ž nje politikum in se zanj v politični vihri bojuje s sredstvi, ki se prepogostokrat z resnobo verstva ne ujemajo; s tem se verstvo le oropa njegovega vzvišenega značaja. Vere se bo težko kdo nespoštljivo dotaknil, dokler ostane intimna zadeva posameznika; drugače seveda je stvar, če jo vržemo v politično vihro. Zato je tudi v resnici verni in pobožni duhovnik vedno zametaval politiko kot sredstvo k obrambi vere.

Iz narave ljudi in njih bojov, ki jih vodijo za ohrano vere, se da soditi, da v tem boju ne gre vedno za vero in dogme kot take, ampak le za njih obliko, stanovsko existenco in privilegije, kajti ta boj bojujejo prepogostokrat popolni in notorični neverniki. Na ta način se verstvo najhujše oskrunja. Zato se v očeh objektivnih opazovalcev vere kaže njena situacija v jako neugodni luči, da, nekateri celo mislijo, da se bliža nje konec! — Sami ne čutijo, kakor menijo, nobenega razpoloženja in potrebe za vero, in domnevajo, da bodo v bodočnosti izhajali oni in vse človeštvo brez vsake vere, kakor hitro doseže splošna kultura gotovo stopnjo razvoja. To njihovo naziranje temelji na teoriji, da ima vera svojo „raison d' être“ v duševni omejenosti in v strahu pred tajnostmi vesolstva, torej v nižji kulturi.

Taki so torej simptomi verske krize, ki nam jih je mogoče splošno opazovati. Vendar nas zanima tudi bistvo te krize. Izraziti jo moremo v splošnem, če rečemo, da obstoji v tem, da so se verske oblike preživele, da duhu človeka današnje dobe ne odgovarjajo, vendar se jih pa človeštvo ni moglo in se jim tudi noče odreči, oziroma se jim odreka z bolestjo in bridkostjo ter težkimi notranjimi boji. To pa zaradi tega, ker tiči v njih nekaj tajnostnega, posvečenega, in pa zaradi tega, ker nima pripravljenih drugih, boljših oblik dogem, ki bi se moglo ž njimi nadomestiti stare. Treba je to nekoliko natančneje pojasniti.

Kaj je vera?

Jeane Réville pravi nekje v svoji zanimivi knjigi o razvoju veroslovja kritikujoč Schleiermacherjevo defenicijo verstva, da je vera človekovo neposredno zavedanje živih odnosov med njegovo lastno existenco in živimi silami, ki delujejo v vesolstvu, ki existuje sredi njega z vsemi svojimi predstavami, čuvstvi in voljo. To pa ni

edina definicija verstva, ki jo poznamo. Nekateri so vero definirali zopet drugače, morda duhovitejše. Vendar se držimo pri svoji analizi verstva definicije Révilleove, ker nam more služiti pri tej analizi kot izvrstno vodilo.

Na podlagi Révilleove definicije razlikujemo namreč v veri: čuvstvo, predstave in pa akte volje. Konkretno govoreno: poleg verskega čuvstva nahajamo v verstvu tudi realne pojave tega čustva in volje, kakor so n. pr. molitev, nabožne pesmi, obredi, daritve, in končno nahajamo tudi predstave, ki so utelešene v mislih, stavkih vere, ki skupno podajajo življenski in svetovni nazor.

To velja v glavnem za neizobraženega človeka ravno tako, kakor za izobraženega. Neka razlika sicer je, ali ta je samo v stopnji; primitivni človek kaže namreč mnogo več čuvstvenega, naivnega naziranja, pa manj določnih, jasnih predstav v zadevah vere.

Zunanja oblika verskega čuvstva odgovarja kulturnemu nivoju one dobe, ki je nastala v njej. Pri nekulturnem človeku so verske predstave navadno naivne, površne in često tudi nemoralne.

Ali človek se razvija, njega duševno obzorje se razširja in pogloblja, kulturni nivo se dviga, dobiva novih horizontov, njegovi nazori zadobivajo drugo lice, stvari ocenjuje drugače, kakor na nekdanji primitivni stopnji kulture, zakaj marsikaj, kar mu je bilo prej tajnost, postalo mu je razumljiv poznanek.

Vprašajmo se pa, če se vsporedno in primerno njegovemu intelektualnemu in nravnemu razvoju dviga tudi vnanja oblika verstva: miti, himne, obredi in pa nravnost, v kolikor ima oziroma je imelo verstvo na njo svoj vpliv. Zgodovina in lastna izkušnja nam podajata negativen odgovor.

Zunanje oblike verstva, rekli bi, se proglašajo in smatrajo za nedotakljive, postajajo drevene in se ne spreminjajo, vsaj tako hitro ne, kakor bi bilo želeti, zaradi tega zaostajajo za kulturo; posledica tega je, da nezadovoljujejo več kulturnega človeka. Vendar, kakor rečeno, človek se le težko odloči, da bi se jim odrekel.

Nastaja kriza. Vsaka kriza pa konča z reformo. In tako tudi današnja verska kriza napoveduje obenem reformo verstva, ki bo prišla, ker mora priti.

Vzemimo za vzgled Grke. Njih bogovi so imeli v prvih dobah v splošnem podobo zveri, zato so bili tudi njih instinkti, navade in dejanja zverinska. Homer je izvršil reformo teh prvotnih verskih predstav v antropomorfističnem smislu. Pretvoril in izpopolnil je bogove in mite tako, da bi ustrezale kulturnemu stanju tedajne

junaške dobe. Njegove pesmi niso toliko katekizem prvotne grške mitologije, ampak so katekizem reformiranega verstva. Grško verstvo je doživelo pozneje v demokratični dobi še enkrat reformiranje s smislu racionalizma.

Reformo verstva med Čehi so izvedli, kakor je znano, češki bratje, na Nemškem pa protestantje, velika reformacija.

Tako se je našla primernejša oblika, shema, ki je omogočila duševno dospelejšemu človeku lažje in boljše pojmovati tajne sile verstva.

In današnja verska kriza? Kateri so njeni vzroki? Kakor omenjeno, oblike verstva so se preživele, ne odgovarjajo več današnjemu kulturnemu razvoju, toda niso jih v pravem času odstranili in nadomestili z drugimi, boljšimi.

Preživelost teh oblik se kaže v njih teoretičnem in praktičnem oziru. Na primer: O postanku sveta sicer nič gotovega ne vemo, vendar imamo teorije, ki so vsaj brez protislovij in so prav verjetne, tako da se znatno približujejo znanstveni sigurnosti. Toda nasproti tem teorijam je sporočilo svetega pisma v nepremagljivem razporu. Biblija govori o potopu, ali veda kaže na to, da takega potopa, kakor ga nam popisuje biblija, nikoli ni bilo, ker je nekaj nemogočega.

Staro sv. pismo govori tudi o raju, v katerem je baje živel prvi človek, obdan z vso srečo ter vednostmi in obdarjen z nesmrtnostjo; toda veda pravi, da je bil začetek človeške zgodovine docela drugačen, da ni bil rajski. S tem odpade tudi nauk o padcu prvega človeka in vsled tega tudi nauk o poslanju Orešenika in njegove odkupilne smrti na križu v svrhu, da bi odrešil človeštvo.

Krščanstvo govori o inspiraciji, o božji pripomoči pri vzniku razodete resnice, toda znanstvena kritika biblije je dokazala, da take inspiracije v resnici nikoli ni bilo, in da so svetopisemske knjige nastale v docela drugih okolnostih, kakor nam to popisuje tradicija cerkve.

Krščanska vera uči, da je bog sprva človeku v raj in pozneje na sinajski gori razodel temeljne postavbe nravnega življenja, toda zgodovina nas uči, kako je človeštvo le polagoma in z velikim naporom dospevalo k čistejšim in višjim načelom morale.

V praktičnem oziru moderni človek ne more razumeti n. pr. kako je mogoče osvojiti si boga z obredi, in kako je mogoče, da nravnost ne bi bila delo le njegovega stremljenja, ampak, kakor uči cerkvena tradicija, tudi plod takorekoč magičnih formul, ki jih nahajamo v svetih obredih.

Moderni človek, ki se je naučil ceniti predvsem svoje tostransko življenje in že na zemlji zadovoljiti svoje težnje po sreči, ne more več razumevati krščanske askese in nadvse ceniti posmrtno življenje. Moderni človek povdarja bolj negovanje in uveljavljanje lastne individualitete — torej ravno nasprotno samozatajevanju in poniževanju samega sebe, kakor mu to predpisuje dosedanji krščanski nazor. Je torej razpor, očiten razpor med dosedanjimi formami verstva in življenskim naziranjem modernega človeka.

Na katero stališče naj se tu postavimo? Zdelo bi se nam morda kot docela naravno in dosledno, da vero, kakor hitro smo spoznali preživelost njenih oblik, vržemo proč. Toda v praksi vidimo, da se kaj takega le redkokdaj pripeti. Ljudje se drže celo preživelih verskih form. To je na prvi pogled nekaj nerazumljivega. Pojasnilo za to smo podali že prej: te forme veljajo namreč za svete, svetost pa jim daje nedotakljivost in jim ohranja popularnost za dolgo dobo kljub vsem vspedom in rezultatom moderne znanosti; zakaj znanosti manjka oni značaj svetosti, ki ga ima vera, njena glavna poteza je odpor proti temu, kar je bilo ljudem prejšnjih dob čista, sveta resnica. Poleg tega pa je veda v svoji sedanji opozicionalnosti bolj negirala veljavnost starih form, kakor pa vstvarjala nove, primernejše forme, ki bi bilo mogoče nadomestiti z njimi stare.

Proti dogmatičnemu nazoru o svetu in življenju veda danes še ne more postaviti zaokrožanega, dovršenega nazora, dasiravno se temu idealu vedno bolj približuje, kar nam je najboljši dokaz za njen končni vspeh.

Živimo torej v prehodni dobi, v dobi krize. Tako dobo, dobo kulturnega preporoda, pa človek, ki ni duševno otopel in ki premišljuje, jako bolešno občuti v svoji duši. Rode se mu hudi dvomi, je v stalni zadregi; človek izgubi stanovitnost, tava, kakor v temi in pade čestokrat z duševnega ravnovesja. Duši ga srčna tesnoba, duša nima miru, če tudi ga na videz kaže. Človek hoče imeti gotovosti, zagotovila. Vera, ki jo je prejel, pa mu je ne more več dati. Ve, da bi se je sledeč glasu razuma, moral odreči, in vendar se je ne more odreči in se izročiti popolnoma negotovi bodočnosti. V tem obstoji bistvo verske krize, ki se je občutila in pripravljala že zdavnaj, in ki doseza danes svoj višek.

Kako jo je mogoče razrešiti?

(Sledi.)

Dr. EDVARD BENEŠ.

POLITIČNE STRANKE IN STRUJE.

I.

Kot strujo pojmujeemo danes agitacijo in propagando z besedo ali pa s tiskom v slojih ljudstva oziroma naroda, ki se spontano in le v splošnem udeležujejo teh akcij.

Predmet strujnega gibanja morejo biti jako komplicirana življenjska vprašanja, včasih pa cel kompleks, kakor ga imajo n. pr. delavsko, versko, žensko gibanje i. dr. Predmet takega gibanja more biti tudi kako enostavnejše, določnejše vprašanje, ki pa ima v posledkih svojega razrešenja splošen pomen za življenje, tako n. pr. gibanje za splošno volilno pravico, za svobodo vesti, verske kakor politične, za svobodo tiska, za reformo zakonodajstva, abstinenčno gibanje, gibanje za svetovni mir i. dr.

Podobnost raznih struj s političnimi strankami je velika. Često je vsebina obeh identična, n. pr. dejavsko gibanje in stranka; delujejo z istimi sredstvi: agitacijo in propagando, s tiskom in shodi; imajo često skupen cilj, izpremeniti ali ohraniti razne družabne naprave, imajo skupne metode dela in so mnogokrat tudi enako organizirane, in sicer včasih struja še lepše, kakor stranke, tako n. pr. struja „Svobodne Misli“ v nekaterih državah. Tako je na prvi pogled težko najti razliko med tema oblikama socialnih sil.

Toda ne le ta podobnost, ampak še druge okolnosti pridejo v poštev v razmerju stranke in struje, zlasti njih ozka medsebojna sovislost in odvisnost; zato je to razmerje jako težko določiti. Predvsem njih sovislost nam obtežuje razpoznavanje stranke od struje, in obtežuje nam tudi njih karakterizacijo. Sovislost med stranko in strujo pa temelji na sledečih treh okolnostih:

1. Često, če tudi ne vselej, nastane politična stranka naravnost iz struje.

2. Nasprotno se pogostokrat zopet iz politične stranke rodi struje.

3. Vedno pa struja močno vpliva na to in ono stranko ter jo prisili, da uveljavlja njene ideje v družabnih inštitucijah. V zgodovini političnih strank imamo dovolj dokazov za to, da so nastale iz gotovih struj.

Od konca 18. stoletja sèm že opazujemo razvoj delavskega gibanja v posameznih državah. V Franciji je bil v dobi velike revolucije bebouvizem revolučna delavska struja. Enako delavsko gibanje se je razvilo za vlade Ludvika XVIII. in doseglo svoj višek za Ludvika Filipa v Saintsimonizmu ter Fonrierizmu; še le za nastopa Considerantovega in L. Blencojevega ustvarilo je to gibanje l. 1848. prvo politično delavsko stranko.

Podobno tudi v drugih državah. Chartizem na Angleškem od leta 1832. je bilo delavsko gibanje, ki pa je začelo kmalu pojemati, dokler se ni l. 1880. mahoma zopet dvignilo in že naslednjega leta je iz tega nastala delavska stranka. Delavsko gibanje na Nemškem, ki je nastalo v l. 1847.—1848., pretvarja se še le l. 1863 v prvo delavsko stranko. Pri nas na Avstrijskem se je začelo delavsko gibanje takoj po letu 1840., toda ž njega se je razvila prva politična delavska organizacija na Dunaju l. 1867, na Češkem pa še le leta 1872.—1873. Tako je tudi z drugimi strujami oziroma gibanji. Republikansko gibanje, sprva z nedoločnimi in nejasnimi tendencami, pretvorilo se je razmeroma kmalu v politične republikanske stranke. Ravno tako izhajajo narodne politične stranke z narodnostnega gibanja vsestransko pripravljenega, ki določuje strankam njih politične cilje. Če študiramo postanek strank, spoznamo, da morejo stranke v splošnem nastati že s tem, da nekdo določno povdari in formulira aktualnost splošnih interesov, da se jih začne občinstvo zavedati, če tudi sprva še nejasno, da vznikne primerna organizacija z določnim ciljem in metodo dela.

Struja sama pa more, ko je enkrat stranka nastala, še dalje trajati, kajti po ustanovitvi stranke se gotove vrste od struje sicer odtrgajo, ali vedno so še ljudje, ki nočejo v stranko, ampak so le pristaši struje. Tako morejo eksistirati oba socialna elementa, struja in stranka, drug poleg drugega. Na primer: delavsko gibanje in socialistične stranke, narodno gibanje in narodne stranke v prvi fazi razvoja, dokler se ne diferencira v posamezne smeri i. t. d.

Na drugi strani pa zopet opazujemo, da stranka sama često povzroča ali vsaj pospešuje gibanje, ki odgovarja njenim interesom, ako si od njega obeta kakih vspehov. Naprej začne gibanje v stranki sami, pri strankarjih, in je v tem štadiju gibanje strankarska stvar, ali kakor hitro stranka kot taka sama prevzame propagando in začne vplivati na širše kroge, postane ji to splošna nestranskarska zadeva, če tudi je na njej silno interesirana.

Zgledov za to je mnogo. Spominjamo le n. pr., kako so posamezne stranke provocirale gibanje za splošno volilno pravico,

(ki je vedno širše vrste potegnilo za seboj in dotičnim strankam prineslo velikih političnih vspehov na škodo drugih.¹⁾ Dejstvo je namreč, da se stranke s pomočjo propagande približajo širšim vrstam, stoječim izven nje, ki se v zavesti, da gre za skupne interese, nehote pridružijo stranki, ki jih na ta način more zva-biti v svoj tabor ali pa si pridobi vsaj njih simpatije. Stranka povzroča torej gibanja, vpliva na nje in jih more izkoriščati v svoje politične svrhe. Ozka sovislost struje in stranke se nam prav očitno kaže končno še v tem, da nasprotno tudi struja izrablja stranko. V slučajih, kjer so stranke iz nje nastale, je to nekej docela naravnega; tudi ko se je enkrat stranka od struje ločila, črpa iz nje vedno novega ojačenja in jo na zunaj reprezentujejo kot izrazitejša, konkretnjša socialna formacija; iz struje sprejemajo njih stremljenja in cilje ter jih uveljavlja v javnem življenju. Tam pa, kjer struje nimajo direktno vpliva na postanek stranke, in stranke ne na vznik struje, (kakor ga nima n. pr. gibanje za mir, za reformo zakonodaje, za svobodo prepričanja etc.) je stranka vsled svojih socialnih funkcij poklicana, da se loti plodnih idej in jih uveljavlja. Stranke v resnici tudi delajo tako. V demokratičnih državah se danes niti ena zadeva javnega interesa ne reši brez intervencije stranke, in ravno v raznih strujah najde ta ali ona stranka najbolj ugodna tla za svojo agitacijo. Ta vzajemna odvisnost in sovislost političnih strank in socialnih struj, kakor tudi njih podobnost, (enaki cilji in stremljenja, enaka metoda delovanja, enaka organizacija, razvoj) povzročajo nam, kakor rečeno, težkočo pri razlikovanju ene od druge. Njih razliko bomo lažje določili, ako najprej konstatiramo splošno znano dejstvo, da je stranka mnogo določnejši, izrazitejši socialen element, kakor pa struja. Kot strujo namreč pojmujeemo vedno gotovo socialno silo, ki je še nedoločna, neizrazita, tako glede velikosti in števila pristašev, kakor glede notranjega ustroja.

Nasprotno pa razumevamo pod pojmom politične stranke poseben socialen organizem, ki ima že bolj ali manj izrazito obliko, in je tudi sicer določnejša, kakor struja. Toda za določitev razmerja med obema še ne zadostuje, da konstatiramo to njih vzajemnost, ampak poiskati je treba tudi vzroke za to: kateri so in v čem obstoje? Še le tedaj nam postane razmerje med obema jasno. Razmerje med stranko in strujo se da v glavnem določiti tako, da rečemo: stranka je socialen organizem, struja pa je zgolj gibajoče se socialne sile.

¹⁾ Opomba uredništva

Dr. MIHAJLO ROSTOHAR:

ROMANTIKA IN DELO.

So ljudje, ki hodijo po svetu in žive med nami, ki pa za nje ta realen svet skoraj da ne eksistira. Gledajo proti nebu in iščejo na njem stvari, ki se jim spotikajo ob nje noge. V sanjah živijo, in v življenju sanjajo. Realen svet jim je senca in prazno dozdevanje, fantazije in iluzije pa so jim realnost. V enostavnih, razumljivih stvareh hočejo videti nerazrešljive uganke, v zamotanih vprašanjih pa obsebi razvidne resnice. Nemogoče stvari se jim zde, da se dajo lahko doseči, kar pa je dosegljivo, se jim zdi kot nekaj nemogočega. Obnašajo se in delajo, kakor ekscentrični junaki v romanih, in zato jim pravimo romantiki.

Da nas bodete razumeli, povemo vam še eno primero.

Kmet je imel sina, ki je bil v očeh cele soseske velik čudak, zakaj v vsakem oziru se je razlikoval od svojih sovrstnikov, in tako je tudi hotel. Oče ga pošlje s sekiro v gozd, da naseka in pripravi drv. Lotil pa se je najdebelejšega hrasta, toda ne s sekiro — to se mu je zdelo preveč vsakdanje — ampak drmati in tresti ga je začel, da bi ga omajal in izdrl s koreninami. Tako se je potil ves božji dan in ni pripravil niti enega polena drv. Pa vkljub temu je bil še čudak.

Ko je spomladi sosedov sin obrezaval drevje na vrtu, naroči oče svojemu čudaku, naj obreže drevje, da bo lepše rodilo. Čudak vzame žagico in škarje. Ali da bi plezal po drevju in obrezaval suhe ter nepotrebne veje, to se mu je zdelo silno navadno. „Čemu bi rezal te veje? Suhe bodo same odpale, zelene pa tako morajo ostati. Zakaj pa ne bi drevje kar tako rodilo, saj raste zato, da rodi sad,“ pravi sam pri sebi čudak in niti ne gane.

Drevje je odcvelo, ali v jeseni ni imelo skoraj nič sadja. In čudak tega kar ni mogel razumeti, ker je bilo vendar drevje na sosedovem vrtu naloženo najlepšega sadja!

Ta mladenič ni imel nikakršnega smisla za realnost, za delo, za razumljive in nerazumljive, za dosegljive in nedosegljive stvari. Zato bi mu mi rekli, da je romantik.

Romantika je pojav mladih let, ko se začne človek zavedati, da živi, da ima svojo voljo in moč. Romantika pa je tudi pojav

narodu in kaže, da je dotični narod še le v mladeniških letih, kjer smisel za realnost in pa treznost kar ne moreta priti do veljave.

In čudno je le to, da posamezniki, ki so se za svojo osebo otesli romanticizma, ostanejo kot sinovi svojega naroda vendar le romantiki. Tako smo Slovenci kljub temu, da so naši možje v praksi silno realistični ljudje, ki na njih ni najti niti sledu kakega romantizma, kot narod vendarle še romantičen mladenič. Narodno avtonomijo hočemo imeti, svoje nadsodišče hočemo imeti, za lastno univerzo se potegujemo in ne vem, kaj vse smo že zahtevali v imenu naroda in za narod. Med tem pa smo lahko-mišljeno barantali z avtonomijo svojega narodnega središča bele Ljubljane, utihotapili smo si Nemca na predsedniško mesto deželnega sodišča, vseučiliški fond pa smo brezobrestno posodili bankrotnemu društvu, fond, ki bi se z njegovimi obrestmi lahko hkratu izobraževalo 37 učnih sil! In tako bi lahko naštevali dalje in še ne bi bila popolna slika našega romanticizma. Omejimo se pa rajši na našo univerzo, da na tem zgledu pointiramo slovensko romantiko, ki se po njej očitno razlikujemo od zrelih narodov.

Zahtevali smo torej univerzo. Danes že malo manj glasno, kakor nekdanj. Hoteli smo jo imeti takoj in tudi danes še hočemo kar celo univerzo ali pa nič. Pri tem pa nikdo niti ne misli na to, da imamo danes vsega skupaj komaj pet učnih sil za vseučilišče, dočim se jih potrebuje za filozofsko fakulteto najmanj trideset, za pravištvo pa dvajset. Več ko 50 let cincamo sem in tja z univerzo, in v teh tetih še tega nismo izprevideli, da so prvi pogoj za univerzo učne sile, da morajo te učne sile nekje eksistirati, in sicer tam, kjer jim je mogoče strokovno znanstveno delo. Danes se univerza ne da več tako ustanavljati, kakor pred sto leti, danes se namreč od nje zahteva mnogo več.

Toda tega kar nočemo razumeti; je pač nekaj enostavnega in ob sebi razumljivega. Leta in leta že povdarjamo, da se nam je treba lotiti pripravnega dela za univerzo, ki bo potem takorekoč sama prišla, kot plod smotrenega dela. Izprožili smo med drugim predlog. naj bi naši denarni zavodi ustanovili štipendije za učne sile. Naš nasvet je padel na nerodovitna tla. Pač, imel je uspeh: Nemci so se zmotili in bali so se, da se uresniči, zato so zagnali velik krik po časopisju. To je dokaz, kako malo nas poznajo, zakaj za slovensko romantiko bi bilo to nekaj preveč realnega. V ilustracijo naj navedem tu še zgled mesta Frankobroda na Nemškem. Nemci v državi imajo med vsemi narodi največ univerz. Toda mesto Frankobrod in njegova bližina je čutila potrebo uni-

verze. Država je ni hotela ustanoviti, ni hotela nič slišati o njej. Frankobrodci pa so segli po samopomoči. Ustanovili so vseučiliško društvo, začeli so zbirati denar in pripravljati univerzo. Delali so vztrajno in v nekaj letih so imeli zbran kapital, ki so začeli ž njim vršiti priprave: ustanovili so privatne znanstvene inštitute, ki so bili boljši, kakor državni; pridobili so si znamenite učne sile, ki so pritegnile na-se mnogo slušateljev, s kratka: na privatni univerzi v Frankobrodu se je razvilo živahno znanstveno delo in študij, kakor skoro nikjer na državnih univerzah. Univerza je faktično eksistirala in prišlo je kar, je moralo priti: danes je to univerzo prevzela v svojo oskrbo država, ista država, ki je leta in leta trdila, da je univerza v Frankobrodu nepotrebna in nekaj nemogočega. In če bi danes kdo rekel Slovencem: ustanovite vseučiliško društvo, zbirajte denar za vseučiliški fond, ki naj bi se iz njega podpirala slovenska znanstvena literatura in učne sile, bi gotovo velika večina rekla, da to nič ni, da si pod takimi okolnostmi niti ne morejo predstavljati postanka slovenske univerze; drugi bi pa skeptično zmigavali z rameni, češ, iz tega ne more postati nič. In njim bi se pridružili gotovo tudi takozvani „previdneži“, ki jih imamo Slovenci — hvala bogu — tudi še dosti, in svarili bi pred nepremišljenim korakom, ki bi utegnil imeti „nepreglednih posledic za narod“. Natanko tako misli danes naša javnost, samo sram jo je, da bi to javno izpovedala. Zato lahko rečemo, da smo Slovenci kot narod v letih romantike.

In najbolj čudno je to, da se narod začne trezniti in otrèsati romantike pri mladini. Dva dokaza imamo zato. Prvi dokaz so Čehi in zgodovina njihovih bojov za lastno univerzo. Tudi Čehi so imeli svojo romantiko. Deklamirali so desetletja o staroslavni češki univerzi, ki jim jo je ustanovil češki kralj Karl IV., da imajo torej nanjo historično pravo i. t. d., ampak Nemci in vlada je le niso hoteli izročiti nazaj Čehom. Čehi so se pa iztreznili. Mladina je začela opuščati pota romantike starejših in se poprijela realnega dela. Podpirali so svoje talente v njih znanstvenih stremljenjih in jim omogočili habilitiranje na Praški univerzi. Tako so si preskrbeli učne sile. Sedaj so zahtevali češka predavanja. Ko pa s to svojo zahtevo še niso prodrli, delali so dalje in pripravljali uresničitev svoje lastne univerze: češki profesorji so začeli predavati privatno v češkem jeziku. Tako je faktično bila češka univerza tukaj: Češki profesorji, češko slušateljstvo in češka predavanja na univerzi. In tako je prišlo samo od sebe, kar je moralo priti: vlada in Nemci so privolili, da se stara univerza razdeli na češko in nemško univerzo. Češka univerza je bila plod

drobnega, smotrenega dela. Realni ljudje so dosegli to, kar se romantikom ni posrečilo in bi se jim nikoli ne bilo posrečilo.

Drugi dokaz zato, da se narodi otresajo romanticizma pri mladini, pa smo mi Slovenci sami. Od leta 1907. se je začela otresati tudi slovenska mladina romanticizma ravno v vseučiliškem vprašanju. Tega leta je izrekla zahtevo slovenskega provizorija na češki univerzi v Pragi in s tem pokazala pot realnega, smotrenega, pripravnega dela. Po tej poti dosledno hodi: ideja slovenskih docentur na češki univerzi je realizirana, dijaštvo se v vedno večjem številu zbira v Pragi. Letos smo storili še en korak dalje: otvorena so privatna predavanja v slovenskem jeziku. In v tem smo dosegli v bistvu vse. Slovenska predavanja, če tudi privatna, na univerzi eksistirajo. In živ krst nam zato nič ne more. Kaj sedaj? Odgovor je prav lahek. Naše delo je treba izpopolniti in naše vspehe pomnožiti. Naprej po začrtani poti, ki pelje sigurno do končnega cilja! Ne kričati in ne lamentirati, ampak trezno in smotreno delati je treba. Pri začetem delu je treba vztrajati do konca. Naše delo še tako dolgo ne bo končano, dokler ne bo število slovenskih docentov popolno in dokler ne bo poslednji slovenski visokošolec zapisan na čeških visokih šolah. Ko bo pa to delo dokončano, bo prišlo, kar mora priti — slovensko vseučilišče. To delo je v rokah naše trezne mladine, in dobro je, da je tako.

RAVNATELJ ANT. JIRAK:

DELO ČEŠKEGA UČITELJSTVA IN NJEGOV POLOŽAJ.

Danes se že pri vseh kulturnih narodih smatra šolstvo in učiteljstvo, ki opravlja v šolah eminentno kulturno delo, za eden najvažnejših slojev naroda, seveda se to njegovo delo v praksi ne ceni tako, kakor zasluži, in vendar se je že tolikokrat izkazal kot resničen nazor, da čim boljše šolstvo ima narod, tem močnejši in sposobnejši je v svojem boju za existenco.

Z jezo moramo ponavljati upravičen izrek, da je pravzaprav pruski učitelj premagal Avstrijo l. 1866., l. 1870. pa Francoze, in iznova se dokazuje, da je pritlikavi Japonec vsled svoje višje izobrazbe premagal nezavednega, neizobraženega Rusa. In vkljub

temu se pri naših proračunih ozira mnogo bolj na postavke za vojaštvo, kakor za postavke za šolstvo.

Ako veljajo danes Nemci, škandinavski narodi, Angleži in Amerikanci za prve in najizobraženejše narode na svetu, izhaja to od tod, ker imajo ti narodi že zdavnaj uzorno urejeno šolstvo, kakor ga drugi narodi nimajo. Na njih se očevidno uresničuje izrek, da tisti narod, ki bo imel najboljše šolstvo, bo med vsemi narodi prvi na svetu.

Za dobro šolstvo in izvrstno učiteljstvo pa je treba tudi nekaj žrtvovati. Država in dežela ne bi smeli začeti štediti ravno pri šolstvu.

Tudi pri nas, na Češkem, se v teoriji pripisuje šolstvu in učiteljstvu velik pomen za narodno življenje; splošna izobrazba naroda se priznava kot edino pravo sredstvo k ohrani in napredku češkega naroda; gesla: v delu in znanosti je naša rešitev, s prosveto k svobodi! so nam postala že splošna načela. To pa velja le bolj v teoriji, v praksi naši merodajni činitelji niti danes še ne smatrajo šolstva za aktualno narodno zadevo; nasprotno velik del naših ljudi smatra šolstvo in učiteljstvo za nekako breme, za socialno zlo, ki zahteva od davkoplačevalcev le mnogo žrtev, ki nima od njih nobenih pozitivnih koristi. Vseeno pa se radi pobahajo, češ, da je češki narod eden najbolj izobraženih, da ima manj analfabetov, kakor Nemci i. t. d. Kdo ima zasluge za to? Učiteljstvo! Ne domišljamo si, da vsa izobrazba izhaja edinole iz šole, vendar pa ni mogoče utajiti, da ima za izobrazbo češkega naroda, kakor tudi za njegov preporod, občno kulturo in politično moč največje zasluge ravno češka šola in njeno učiteljstvo.

V dobi Marije Terezije in Jožefa II., ko se je začelo šolstvo tudi na Češkem razvijati, začenja tudi kulturno narodno delo češkega učiteljstva, ki je, dasi v bednih materialnih razmerah — marsikateri učitelj se je moral namreč kot gostilniški godec ali kolednik iskati zaslužka — budilo češko ljudstvo k narodni zavesti, spisovali so marljivo češke učne knjige, obenem delali tudi izven šole za narodno izobrazbo in prosveto. L. 1848. je zasijala za češko narodno šolstvo lepša, svobodnejša doba. Zdaj je češko učiteljstvo moglo več storiti tudi za svojo pedagoško izobrazbo; nastalo je več pedagoških društev. Ali kmalu je prišla doba reakcije in germanizacije. Vendar je to dobo češko učiteljstvo moško preživelo in ostalo je zvesto idealom svobodne narodne šole, ki se jih je navzelo v l. 1848.—1849. Prišla je pa zopet nova svobodnejša doba, ki je omogočila češkemu učiteljstvu pravo kulturno delo za svoj narod. Nastale so strokovne in sta-

novske učiteljske organizacije, začelo se je živahno duševno delo na polju narodne vzgoje. Tedanji strokovni časopisi so verno zrcalo tega delovanja. Ideal češkega učiteljstva je bila češka narodna šola, ki se je za njo vztrajno in smotreno bojevalo; obenem pa je delovalo tudi na to, da se stari šolski zakon odpravi in šola popolnoma osvobodi od varuštva cerkve. Ali ravno v tej dobi se je nahajalo češko učiteljstvo v jako težavnem položaju, zakaj voditelji češkega naroda so bili proti svobodomišelnim šolskim zakonom, ki so bili največjega pomena tako za razvoj našega šolstva, kakor za učiteljski stan. Tiste učitelje, ki so šli z narodno opozicijo proti vladi in niso hoteli izvajati šolskih zakonov, je preganjala vlada; te pa, ki so se postavili na stran zakonov, so politični voditelji razkričali kot narodne izdajalce. Štirideset let je minulo od teh dob, ali še do danes se ta razpor čuti v češkem učiteljstvu in narodu. V narodu samem je ostal še vedno odpor proti šoli in učiteljstvu. Noben davek ni pri navadnem davkopllačevalcu tako nesimpatičen kakor šolske doklade, med učiteljstvom samim kakor med narodnimi politiki pa je ostal spor med načelom avtonomije šolstva in pa med načelom poddržavljenja vsega šolstva, kot spor med dvema bistveno si nasprotujočima tendencama, ki imata dosti za in proti argumentov.

Ko so pa češki politiki prišli do spoznanja, da je pasivni odpor proti novim šolskim zakonom zaman, da vlada torej ne odneha, in da vsled pasivnega odpora trpi najbolj češko šolstvo, dočim se je nemško lepo razvijalo, je bila l. 1875. dana parola, da se opusti pasivni odpor proti šolskim zakonom. Zdaj so nastali tudi za češko šolstvo normalne razmere. Število učiteljskih kandidatov in učiteljev je od l. 1875 tako naraščalo, da je popolnoma zadostovalo za vse nove šole in vsporednice, in teh je bilo mnogo, ki so jih začeli v nenavadno hitrem tempu ustanavljati. Neizprašane pomožne učiteljske sile so v kratki dobi popolnoma izginile s čeških šol. Ko so l. 1880. Čehi z veleposestniki dobili v deželnem zboru večino, izkušalo se je s češke strani v šolstvu popraviti to, kar se je v letih pasivnega odpora zamudilo. S tem pa so rastli od leta do leta tudi izdatki za šolstvo, vsled česar niso hoteli več ustanavljati novih šol z isto blagohotnostjo kakor prva leta. Kmalu se je udomčila praksa, ki velja še danes, da je treba za ustanovljenje novih šol in vsporednic privoljenja dotične občine in deželnega odbora. Ker se na tako privoljenje, ki ga pa je jako težko doseči, ozkosrčno ozirajo ravno na češki strani, zato češko šolstvo danes še ne doseza in še dol-

go časa ne bo doseglo iste stopnje popolnosti, na kakršni se nahaja nemško šolstvo v deželi.

Nepričakovana, ugodna izprememba socialnega in gmotnega položaja češkega učiteljstva, kakor mu ga omogočajo šolski zakoni, je bila glavni vzrok, da naše učiteljstvo niti opazilo ni, kako se je med tem odmerjenje učiteljskih plač in njih ureditev po krajnem sistemu (t. j. po občinah razdeljenih plačilnih razredih) izpremenila z deželnim zakonom z dne 19. dec. 1875, ki je v veljavi od l. 1878. in glasom katerega dobe učitelji mešč. šol 800 gld. letne plače, učitelji ljudskih šol po 700, 600, 500 in 400 gld. proviz. učitelji pa 350 — 400 gld. To normiranje plač je pomankljivo in krivično, in vendar se češko učiteljstvo ni ganilo. Še le, ko so bila učiteljska mesta popolnoma zasedena z mladimi izprašanimi učiteljskimi silami in ko je s tem tudi avanzma učiteljstva postajal počasnejši tako, da so celo oženjeni učitelji z robinami bili odkazani na borno plačo 350 — 400 gld., začelo se je češko učiteljstvo zavedati svojega bednega gmotnega položaja in od te dobe je slišati med češkim učiteljstvom vedno glasnejši in resnejši klic po izboljšanju plač. Najprej se je pojavljalo to stremljenje v tem, da so zahtevali naj se občine II. III. in IV. plačilnega razreda (t. j. z 600, 500, 400 gld. letne plače) uvrste v I. II. in III. razred, ker je bilo z zakonom z l. 1875. število občin v posameznih plačilnih razredih natanko določeno (v I. razredu je bilo 100 občin, v 2. razredu 250, v 3. 1400, ostale so bile v 4. razredu), je bilo potrebno zahtevati izpremembo zakona. Izpremembe pa so se vršile sila počasi, zakaj češki deželni zbor je štedil. V najbednejšem položaju se nahajajočim učiteljem 4. plačilnega razreda je dovolil deželni zbor leta 1889. 100 gold. doklade, dokler ni po dolgem obotavljanju 4. plač. razreda končno odpravil. Poleg tega pa je l. 1892. učiteljem ljudskih šol v Pragi in štirih sosednih predmestjih, kjer so imeli že prej osebno doklado, zvišal plačo na 800 gld, učiteljem meščanskih šol na 900, provizoričnim učiteljem pa na 500 — 550 gld.

To pa nikakor ni moglo zadovoljiti učiteljstva, zakaj druginja je postajala od dne do dne večja, boljša učiteljska mesta pa so bila zasedena skoro s samimi mladimi silami, zato je bil tudi avanzma jako slab. Tako se je zgodilo, da so morali izprašani učitelji čakati po 10 — 15 let na podučiteljskih mestih. Ta neugodna situacija češkega učiteljstva je postala tem mučnejša, ker so deželni zbor in šolske oblasti šli tako daleč, da so odrekli 5 letno doklado vsem podučiteljem, ki so služili že po 10 let,

držec se besedila zakona, češ da 5 letna doklada pripada le učiteljem, ne pa podučiteljem.

Takrat je že vstalo zlasti med učiteljstvom mnogo predlogov za izboljšanje učiteljskih plač, ki pa niso našli splošnega soglasja, ampak so povzročili le še večje nezadovoljstvo in pa odgodenje rešitve tega perečega vprašanja. Še le l. 1894. se je deželni zbor začel iznova pečati z regulacijo učiteljskih plač in uredil enakomerno 5 letne doklade. Pa niti zdaj niso bile izpolnjene nade in upravičene zahteve češkega učiteljstva. Predlogi so bili zopet nesoglasni in neenotni tako med poslanci, kakor med učiteljstvom samim. Začel se je nov boj za regulacijo učiteljskih plač. Ta boj je postal živahnejši, odkar se je reorganizovalo osrednje društvo učiteljskih enot na Češkem l. 1907. in se ustanovilo glasililo „Česky učitel“. Češko učiteljstvo si je postavilo enoten cilj in enotne zahteve. Kljub vsem notranjim svojim sporom je češko učiteljstvo kakor en mož stalo pri svojih zahtevah in doseglo, da so se morali merodajni činitelji že l. 1903. na nje ozirati: osnovna plača (na ljudskih šolah 1600 K, na mešč. šolah pa 2000 K.) in doklade (na ljud. šolah 200 K, na mešč. 250 K) so postale povsod enake, draginjske doklade pa so bile izenačene dokladam (15 — 40% plače). Poleg tega se je določilo, da definitivne učitelje 2. razreda (s plačo 1200 K) imenuje dež. šolski svet po desetih službenih letih brez konkurza, le na osebno prošnjo na učitelje 1. razreda (t. j. učitelje „ad personam“). Vse te ugodnosti si je moralo češko učiteljstvo torej izvojevati od deželnega zbora.

Toda te ugodnosti so izgubile kmalu svojo vrednost, ko so se živila nenavadno dražila. Deželni zbor pa je bil mnenja, da poslednje reguliranje plač učiteljstvo zadovolji za dolga leta, med tem ko so se kazale vedno nove slabosti te regulacije. Velikomestni učitelji, zlasti Praški, so se začeli pritoževati, da se jim z novim zakonom ni zvišala osnovna plača, aktivne doklade pa da se jim sploh ne vštrevajo v pokojnino; učitelji v manjših mestih in po deželi so bili pa nezadovoljni v tem, da sploh nimajo aktivnih doklad, čeprav ni v cenah živil skoro nobene razlike med mesti in manjšimi industrijalnimi kraji na Češkem. To je dalo povod tudi k razporom v učiteljskih vrstah, ki se je končal s tem, da je Praško učiteljstvo izstopilo iz osrednjega društva. Poslanci so nameravali reguliranje učiteljskih plač, ki je bilo od dne do dne aktualnejše, narediti odvisno od novega davka na pivo, kar je v širših ljudskih vrstah vzbudilo le še večji odpor proti šoli in učiteljstvu. Taka je situacija, ki se že več

let nahaja češko učiteljstvo v svojem boju za dostojno eksistenco. Vprašanje se da rešiti v češkem deželnem zboru; ta pa že od leta 1907 nič ne dela vsled nemške obstrukcije. Vse peticije in resolucije so bile doslej zaman.

Od leta 1910. se sploh niso več ustanovljale vsporednice. Da, mislilo se je celo na to, da odpravijo vse paralelke in odpuste provizorične učitelje. Položaj češkega učiteljstva je bil naravnost obupen in mislilo je že na skrajnosti, da si z represalijami izsili od deželnega zbora novo pravičnejšo uredbo plač. Vznikla pa mu je iskra upanja, ko je češki namestnik knez Thun pričel novo akcijo za češko-nemško spravo. L. 1911. je bila namreč izvoljena poleg stalne upravne komisije tudi šolska komisija, katera ima nalogo pripraviti novo uredbo učiteljskih plač. Način, kako se o novi regulaciji učiteljskih plač doslej obravnava, pa jako slabo kaže za prihodnjost, neglede na to, da pravna pogajanja, ki je od njih odvisna tudi rešitev učiteljskega vprašanja, doslej še ne morejo pokazati pravih uspehov. Upravičenim zahtevam učiteljstva se ne bo ugodilo v tej meri, kakor bi bilo želeti v prospeh češkega šolstva in učiteljstva. V tem težkem boju za eksistenco tvori češko in nemško učiteljstvo trdno falango, dočim spor med nemškimi češkimi politikami traja dalje. Pri tem trpi najbolj češko-nemško učiteljstvo in šolstvo. Šole so splošno prenapolnjene, tako v mestih, kakor na deželi. Vračajo se za češko šolo časi, kakršni so bili pred 30. in 40. leti. Slabi učni uspehi na ljudskih šolah morajo imeti svoje neugodne posledice tudi za ostalo šolstvo in za vso narodovo kulturo in napredek.

Ali izprevidijo češki in nemški poslanci še v pravem času, da tirajo s svojo politikom šolstvo in njega reprezentante naravnost v pogubo in da uničujejo s tem svojemu narodu temeljno izobrazbo in kulturne osnove? To pokaže najbližja bodočnost, ki s strahom zre v njo vse češko in nemško učiteljstvo.

PREGLEDI IN REFERATI.

SLOVENSKA UMETNOST.

Kdor zasleduje razvoj naše obrazilne umetnosti, ne more biti nikakor ž njim zadovoljen. Glede števila naših proizvajajočih umetnikov se sicer ne moremo pritoževati. Smeli bi biti zadovoljni, če bi le imeli vsi ti umetniki priliko razvijati svoje talente in ustvarjati po lastni volji. Toda število ni še vse. Ako smo kulturnen narod, moramo dati svojim umetnikom tudi potrebnega kruha. Umetnik je namreč tudi človek, ki hoče živeti kakor drugi ljudje. Vendar pa vidimo, da pri nas ni tako.

Eden sameva v svojem gradiču na kmetih in si mora hrano na polju — pridelati, drugi zopet si morajo služiti denar s prodajanjem manjvrednih slik za vsakdanjo potrebo, zopet drugi so prisiljeni s sladkimi besedami približevati se politikujočim oblastnežem, da ulove kako »javno« naročilo, nekateri si uničujejo svoje življenjske sile v cesarskih službah, ostali pa — stradajo. To je kratka monografija slovenskih umetnikov.

Drugje so umetniški listi zrcalo delovanja sodobnih umetnikov. Z reprodukcijami svojih del postajajo slikarji popularni; inteligenca pozna njih dela in tudi neizobražencu niso popolnoma neznana.

A pri nas?

Drugje so razstave, ki jih redno prirejajo, in ki jih posečajo boljši ljudje, če že ne zaradi umetniškega vžitka, vsaj zaradi dobrega glasu. Pri nas pa poseča razstave večinoma le dijaštvo in še to v malem številu. Z idealnega stališča je to sicer lepo, ampak za razstavljalce bi bilo realnejše, ako bi tudi imovitejši sloji smatrali kot svojo narodno dolžnost posečati razstave.

V drugih krajih razpisujejo za boljša dela nagrade. Zastopniki oblasti, kakor ministrstva, dež. zborov, občinskih svetov, kupujejo za svoje zbirke umotvore — in pri nas?

Drugje so umetniške šole; že srednje šole gradé temelj pri onih, ki jih je narava obdarila z umetniškim talentom. Kako je pri nas v tem oziru, o tem pozneje.

A drugje se umetniki tudi sami bolj zavedajo svojih dolžnosti. Študirajo in delajo neumorno, pridno razstavljajo — pri nas pa sedi vsak v svojem koticu in je ponosen na to, da ni bil predolgo pod uplivom pedantnih profesorjev, ki baje vzamejo človeku vso individualnost.

Drugje imajo slednjič umetniška društva, kjer najdejo umetniki vedno potrebno medsebojno umetniško vzpodbudo — pri nas nismo zmožni ustanoviti niti stanovske organizacije, kakršno ima že vsak stan.

Marsikaj ni v redu, kakor vidimo, a to ne le vsled krivde občinstva, temveč tudi radi umetnikov samih —

Kdaj pridemo do slovenske umetniške revije?¹⁾ Umetniki si jo gotovo žele, a občinstvo bi najbrže zmajalo z ramo, če bi začela izhajati, češ, imamo nemških umetniških listov dovolj, ki so cenejši in boljši.

Kdaj se bodo navadili imovitejši krogi kupovati slovenske originale? Po stenah vise neokusne fotografije, morda tudi one znane hrvaške litografije v »secesionističnih okvirjih« izjemoma še kaka originalna sličica bratranca, ki je »tako nadarjen« in ki bi bil prav rad postal slikar, pa stric ga je prisilil študirati jus itd. . . .

Inter arma silent musae. Ni treba dokazovati, da so politični boji napravili slovensko inteligenco topo za vse, kar je lepo. Tu menda tiči eden glavnih vzrokov, da je postala slovenska umetnost — pastorka. Ljudje à la Dr. Gojmir Krek, ki bi kar 10 let kljubovali splošni apatiji in se iz golega idealizma žrtvovali za umetnost — ti so žalibog redko sejani.

Napredna misel si je postavila nalogo, buditi zanimanje za umetnost. Prinašala bo redno članke o slovenski in drugi umetnosti in bo skušala vplivati na naše ostale liste, da se bodo jeli tudi oni zanimati.

Zakaj ne da se tajiti, da je mogoče s tem mnogo napraviti in popraviti v korist slovenski umetnosti.

Poglejmo naše časnike! Pod rubriko umetnost se pač prikazujejo sporadično članki o umetnosti, pa ti so uredništvom bolj vsiljeni, niso izšli iz uredništva. Zdajpazdaj pač čitamo kaj o ljubavnih aferah Carusovih, ali o vrednostih Kubelikovih gosli ali o tatvini »Mone Lise« — ne izvemo pa ničesar o kaki umetniški prireditvi Čehov ali drugih Slovanov. Malokdaj smo videli, da bi kateri naših vodilnih listov priobčeval umetnosti posvečen felton ali imel vsaj kak stalni kotiček za umetnost v listu.

Dolžnost popularizirati umetnost ima v prvi vrsti žurnalistika. Da se tega naša žurnalistika do sedaj ni zavedala, to je žalosten znak za naš kulturni nivo. Treba samo pogledati, kako vrši naprimer »Obzor« svojo dolžnost in čudili se bomo veliki razliki med temi in med našimi listi.

Seve, očitati je lahko, a treba zopet pomisliti, da je duševno obzorje naših urednikov glede umetnosti neznatno, kakor je to pri slovenski inteligenci sploh. Kot srednješolec ni čul naš izobraženec o umetnosti ničesar, kot visokošolec pa vsled preintenzivnega politiziranja ni imel časa nadomestiti to, kar je v srednji šoli zamudil. Izjeme ne pridejo v poštev, kajti one ne tvorijo mase, ki govorimo o njej.

Srednje šole izobrazujejo pri nas bolj formalno, a umetniško le toliko, kolikor se tiče literature. Znan nam je slučaj, da je imel neki profesor zgodovine navado, da je dal »drobno tiskana« (zelo značilno!) mesta v knjigi, tičoča se zgodovine umetnosti, enostavno prečrtati, češ to je zamuda časa. In to je bila edina prilika, kjer bi se moglo dijaku začeti svitati kaj o tem, da je obrazilna umetnost vsaj tako važna za človeško kulturo, kakor literatura in da bi

¹⁾ Napredna misel hoče polagoma razširiti sedanji umetniški kotiček v stalno umetniško prilogo. Če jo bo občinstvo podprlo s številno naročbo.

moral, recimo o Van Dycku vsaj toliko vedeti, kakor o Klopstocku. A koliko odstotkov naših »izobražencev« ve imenovati le eno Van Dyckovo delo?

Pa tudi zgodovinarjem ne smemo pripisovati vse krivde. Oni imajo pred seboj svoj učni načrt, so vezani na omejeno število učnih ur in njih znanje je tudi omejeno na politično zgodovino.

Krivi torej niso toliko uredniki niti učitelji-zgodovinarji, kriv je ves ustroj naših srednjih šol. Najbolj sposoben, vcepiti svojim dijakom ljubezen in smisel za umetnost, bi bil pravilno izobražen učitelj risanja — a teh ni, ker se risanje skriva v šolskih urnikih v koticu za proste predmete. Risanje je ostalo navzlic novim min. naredbam, ki izrecno zahtevajo obligatno vpeljavo tega predmeta v gimnazije, in ki ga obenem izpreminjajo v predmet, ki mu je namen podajati dijaku temelj umetniške izobrazbe — zgolj »spretnost«, kakor telovadba in le malo je število dijakov, ki obiskujejo ta predmet.

Indolenca poklicanih faktorjev, ki bi morali in mogli to žalostno dejstvo z enim samim uradnim aktom izpremeniti na bolje, je v nebo vpijoča.

Toda čitatelj morda že nestrpno vprašuje, ali se dado pojmi zgodovina umetnosti, prostoročno risanje in smisel oz. ljubezen do umetnosti logično spojit.

Odgovor je preprost. Zasledovati je treba samo pedagoški razvoj izobraženca, ki uživa pravilno predstavo gledališke drame in ga ne zanima le dejanje kot tako. Najprej se je učil čitati in pisati, nato je moral sestavljati domače in šolske »proste naloge« nato se je učil v posebnih urah slovstveno zgodovino. Čeravno je mnogo tega pozabil, jedro je ostalo. Ali naj izvedemo točko za točko vso paralelo?

Risanje je jezik oči in mora biti podlaga. Neobhodno potrebno je, da postane čimprej v vseh naših srednjih šolah obligaten predmet. Profesorji risanja pa imajo dolžnost, dokler se ne uvede poseben predmet »Zgodovina umetnosti«, da svoje učence uvedejo v razvoj obrazilne umetnosti.

Sedanja generacija pač ne bo uživala še ploda pravilne umetniške izobrazbe mladine. Vkljub temu moramo vedno delati na to. Ne bodimo, kakor istrski kmet, ki se brani pogozdovanja svojega posestva, češ, ovce ne bi imele kaj glodati, a sin bo že shajal, kakor je moral on. —

So pa tudi med Slovenci že ljudje, ki so že imeli priliko videti tuje umetniške razstave in ki jim umetnost ni neznanka. Med temi jih je mnogo, ki a limine odklanjajo slovensko umetnost kot manjvredno. Vprašanje bi bilo sedaj, ali nimajo taki ljudje vendar nekoliko prav, ako to trde. Imajo in nimajo. V naših razstavah je bilo pač večkrat precej plevela, so pa med Slovenci umetniki, ki so že uspešno razstavljali v tujini in ki so s tem položili formalno svoj zrelostni izpit. Vendar pa to ne zadostuje. Ne enkrat, dvakrat, ampak treba je, da Slovenci konstantno pošiljajo plodove svojega umetniškega dela v tujino. Enkratni vspeh se pozabi v našem nervoznem veku. Seve, posamezniku je to težko, ako nima posebnih zvez in protekcije. — To nam bo moral vsakdo potrditi, kdor količ kaj pozna razmere

v umetniškem svetu. Vračamo se torej zopet k prepotrebному slovenskemu umetniškemu društvu.

Ustanavljajo ga že delj časa, pravila so že davno sestavljena, a stvar ne gre naprej radi nesoglasja med umetniki samimi. One, ki nasprotujejo njega ustanovitvi sploh ali ki imajo pomisleke proti nekaterim točkam, vprašujemo: Ali veste da igrate vlogo zavore pri našem kulturnem vozu? Ali ne bi bilo bolje poskusiti in potem popravljati, ako se res pokažejo napake, ne pa takoj začetkoma samo zadrževati, onemogočiti gotovo najidealnejše namene onih, ki so stvar začeli. Kdor je prisostvoval sejam pripravljalnega odbora, se je moral uveriti, da nikdo ne zasleduje egoističnih tendenc, nego da je namen ustanoviteljev kristalnočist, namen namreč, koristiti z ustanovitvijo vsem slovenskim umetnikom in s tem slovenskemu narodu.

Upajmo, da vkljub nasprotstvom vendar pride končno do rešitve tega važnega vprašanja. To bo potem prvi korak na poti našega napredovanja, a temu bo mogla šele slediti ustanovitev drugih za razvoj slikarstva potrebnih inštitucij kakor umetniške šole in galerije slik, in pa ustanovitev prvega slovenskega zavoda za grafično umetnost. O potrebi takega zavoda poročamo prihodnjič. —1.

Kriza slovenske umetnosti je dala vrlim slovenskim narodnim damam, združenim v »Splošnem slov. ženskem društvu« povod sklicati enketo vseh prijateljev slovenske obrazilne umetnosti, ki naj bi rešila vprašanje, kako bi se dala začeti večja akcija v prospeh slovenske umetnosti. Kdor pozna idealna stremljenja naših narodnih dam, se bo odkritosrčno veselil tega koraka. Žal vsled zaključka lista nismo v položaju v pričujoči številki poročati o uspehu te enquete, prepričani pa smo, da je S. S. Ž. D. krenilo na pravo pot. V prihodnji številki bomo o tem obširneje poročali.

Slovenska permanentna razstava. Kakor čujemo, je ustanovil v Trstu živeči češki slikar Bedřich Vesely permanentno umetn. razstavo na trgu Goldoni št. 6. l. Razstavljal bode vse vrste umetnorov, posebno pažnjo bo pa obračal na grafična in umetna obrtna dela. Razstava se otvori začetkom marca, ter se je bodo udeležili razven Vesely-ja, umetn. fotograf Blažek, kipar Zajec in slikar Šantel. O razstavi bomo še natančneje poročali.

HIGIJENA.

Prepoved absinta. Glasilo najvišjega sanitetnega sveta (Das österreichische Sanitätswesen, Organ für Publikationen des k. k. Obersten Sanitätsrates) prinaša zanimiv referat dvor. svetnika prof. Hocabzewskega v Pragi o prepovedi absinta.

Absint je opojna pijača, ki obsega zraven alkohola (včasih čez 80%) izvleček različnih vrst pelina t. j. absintovo olje. Absintovo olje obstoja iz raznih eteričnih olj; med temi je najstrupenejši Tanazeton, imenovan tudi Thujon.

Alkohol skupno z absintovim oljem je vzrok silne strupenosti absintovega napoja.

Večje doze tega olja povzročajo slabosti, bolesi v želodcu in omotico.

Po trajnem uživanju absintovega olja se pojavi kronično zastrupljenje, ki mu je posledica dispozicija k epilepsiji (božjasti) in raznim živčnim boleznim.

Uživanje absinta pa ni samo posameznikom škodljivo, ampak tudi njihovim naslednikom, zakaj omenjene bolezni so dedne.

Prvi korak proti uživanju absinta je naredila Švica, kjer je od dne 7. oktobra 1910 izdelovanje, uvaževanje in prodajanje absinta zakonito prepovedano.

Čeprav v Avstriji uživanje absinta ni preveč razširjeno in zato vprašanje prepovedi še ni tako aktualno, vendar bi bila taka prepoved lahko prvi korak k omejitvi uživanja alkohola.

Konsum alkohola raste v Avstriji leto za letom. Uživanje žganja, ki ima največ alkohola v sebi in je vsled tega najbolj škodljiva opojna pijača, se vedno bolj širi med nižjimi sloji.

S tem pa se razširjajo tudi škodljive posledice žganjepitja, pred vsem potrebe v vzdrževanju bolnic, norišnic in jetnišnic. Prepovedi absinta naj bi sledila prepoved žganja. Toda dokler je cela vrsta drugih opojnih pijač v rabi, bi prepoved žganja izgubila svoj pomen. Radi tega bi bilo treba nastopiti proti pijanstvu vobče. Sredstva bi bila: zakonita določba, da bo kaznovan, kdor se opije, in pa akcija med ljudstvom proti pijačevanju. Vendar niti prva niti druga pot ne obeta v doglednem času kakih vidnih uspehov. Ljudje namreč ne uživajo samo redilnih snovij, ampak tudi nasladila, ki so sicer brez redilne vrednosti, vendar s svojim deloma razburjajočim, deloma narkotičnim učinkom vzbujajo v človeku prijeten občutek uživanja. In ravno alkohol v najrazličnejših pijačah je takšno nasladilo. Ker ni misliti, da bi človeštvo opustilo od nasladil, je potreba, da se najde in razširi surogat alkoholnega nasladila. Sicer nam nudijo takšen surogat razne mineralne vode in druge neopojne pijače, vendar so še dosedaj prav malo razširjene z ozirom na velikanski konzum alkohola. Tudi imajo neopojne pijače velikega nasprotnika v veleindustriji alkoholnih pijač in to v celo državi sami, ki polni svoje blagajne z obdačenjem producentov in konzumentov alkoholnih pijač.

Prihodnost mora najti rešitev teh divergentnih vprašanj. Tudi v interesu države je, da se omeji konzum alkohola in škoda državnega fiskusa je navidezna; država si lahko prihrani izdatke za bolnišnice in jetnišnice, na drugi strani pa lahko obdači nealkoholna nasladila.

I-ko.

ŠOLSKA POLITIKA.

Koroška šolska politika je lahko svarilen vzgled ostalim Slovencem, in sicer prvič zato, ker vidimo, kako se najlažje razdere drevo pri kroni in koreninah, da pade samo, ko usahne in strohni

popolnoma. In da so na Koroškem korenine narodnega življenja potrpane, je žalosten fakt, ki ga ni mogoče utajiti. Slovenska šolska politika na Koroškem v zadnjih decenijih nikdar ni bila srečna. Brez glave in — če se je sploh delala kaka politika — je bila preračunjena le na trenoten vspeh, je zagazila v močvirje, da ne more nikamor. Podgorci in nasledniki so stopnjevali nesreče, in danes lahko kratko rečemo: ali je v dveh decenijih germanizovana vsa generacija ali pa ostane edina rešitev od bodoče sreče liki sreči ubupnega igralca, ki stavi vse na zadnjo karto.

Vsekakor vidimo danes na Koroškem, da je klerikalizem, katoliška doba tudi doba porazov in narodnega umiranja, kar potrjuje že staro pravilo.

Odtujena mladina je narodova smrt. Na Koroškem se ta proces vrši. Ponekod se dovršuje, marsikje pa je že dovršen. Kako je to mogoče, nam popisuje Begova razprava.*) Za časa, ko je bil Rudmaš šolski svetovalec l. 1852. je bilo na Koroškem 68 slovenskih, 50 slovensko-nemških in 203 nemške šole. Rudmaš, navdušen Slovenec, pa tudi pedagog je vedel, kaj je šola in kak namen ima. Danes so le še spomini na to, saj je edina šola na Jezerskem slovenska; 90 utrakvističnih šol ubija slovensko deco, kajti na vseh teh šolah je slovenskih, oziroma slovensščine popolnoma zmognih učiteljev le 16 in 4 učiteljice. Popolnoma nemških šol v slovenskih krajih je nad 40.

Beg je lepo opisal vso to naše propadanje, ki je sem pa tam zadobivalo znake hitrega umikanja na jug, in je ostala le za vedno nam izgubljena pokrajina. Razjedena in raztrgana zemlja je postala pašalik vlade klerikalizma, ki zgolj iz stanovsko cerkvenih nagibov nima lepšega opravka, kakor nastavljati po Kranjskem nemške uradnike in množiti nemško posestno stanje na jugu monarhije.

Devetdesetim šolam in toliko vasem se godi krivica, kajti utrakvistke so nepostavne kakor je to pred leti Jarenina nad Mariborom dokazala. Štirideset okolišev je pod tujim jarmom; se ti dajo rešiti? Ne dajo se na noben način, če bode »Mir« prinašal Krekove uvodnike. »Mir« naj se preseli v Celovec.

J. Mačkovšek.

LITERARNI PREGLED.

NOVI SPISI.

Logika kot splošno vedoslovje, (za šole) spisal dr. K. Ozvald. Knjiga, ki je spisana, kakor že naslov pove, za slovenske srednje šole, čaka še ministrskega potrjenja. Ta okolnost nam nalaga gotove dolžnosti in obzirnosti kritike. Pripomnimo le toliko, da knjiga ni nič

*) Slovensko šolstvo na Koroškem v preteklem stoletju. Po raznih virih sestavil Ante Beg. Ponatis iz »Popotnika«. Cena s poštnino vred 50 v. V Ljubljani 1923. Založil pisatelj. Natisnila Učiteljska tiskarna v Ljubljani.

slabša kakor so vse dosedanje učne knjige logike na avstrijskih srednjih šolah, in že zaradi tega ji ne smejo odreči ministrskega potrjenja. R.

Amerika in Amerikanci, spisuje Juri Trunk. Naš slovenski potopisni pisatelj se je lotil hvalevredne misli, podati slovenskemu narodu spis: Amerika in Amerikanci, ki utegne biti po svoji vsebini ne le zanimiv, ampak za izseljevalen narod, kakor smo ravno Slovenci, tudi poučen. To literarno podjetje, ki je projektirano na 12 zvezkov, Slovcem toplo priporočamo, ker vemo, da je J. Trunk pisatelj, ki zna objektivno opazovati in poljudno pisati.

Pedagogija. V založbi hrv. pedagoško književnoga zbora je izšla pred kratkim I. knjiga pedagogije »Nauka o uzgoju« od znanega pedagoškega pisatelja Stjepan Basarička. V spisu se uveljavljajo vsa načela moderne vzgoje. V duhu teh so dosledno obdelani posamezni odstavki. Prvi del obsega temeljne nauke vzgoje, kjer obravnava s hvalevredno stročnostjo: pedagoško higijeno (I. odstavek) in pedagoško psihologijo (II. odstavek). Drugi del obsega sistem vzgojeslovja, in sicer: pedagoško teleologijo (I. odstavek) in pedagoško metodologijo (II. odstavek). Spis je velepučen, zato ga našim pedagogom toplo priporočamo. O spisu prinesemo tudi oceno. R.

PREGLED REVIJ.

Slovanský Přehled (XIV., 5, 205. — 213.) prinaša izpod peresa F. Volture članek: Samo Chalupka. K stoleté pamatce jeho narození (1812. — 1883.)

L. 1827. so osnovali presburški dijaki liceja svoje izobraževalno društvo, ki je imelo celi dve desetletji velik vpliv na mlajšo generacijo. Navduševali so se za Kollárjevo slovansko vzajemnost, za Šafarikovo literarno zgodovino, kjer se je obravnavalo slovansko slovstvo prvič skupno. Nasprotovali so Bernolakovim seperatističnim težnjam, ki je povzdignil zapadno slovaško narečje v pismen jezik, zanimali se toplo za mladega, še nepriznanega Mácho. Pritiskala je na Slovake madjarizacija, pa ta mladina se je zamislila v lepo preteklost, hrepenela po svobodi, hotela je žrtvovati vse. Bodrila jih je Hegelova filozofija o velikanskem pomenu umetnosti, stara domača zgodovina, ki so ji jo razlagali v duhu romantike in videli so v bogatem narodnem slovstvu blesk in odsev visoke kulture. Najimenoitnejša v tej družbi sta bila L. Stúr in S. Chalupka. Znano je, da je Ludevít Stúr početnik sedanjega slovaškega pismenega jezika. Upal je z narodnim jezikom povzdigniti ljudsko izobrazbo in narodno samozavest, premostiti prepad med katoliki, ki so pisali v zapadnem Bernolákovem narečju in protestanti, ki so se držali češčine. Mislil je, da postanejo Slovaki s pismenim jezikom autohtoni in zahtevajo lažje svoje pravice.

Tudi pisateljem bi bilo ustrezno, ker bi pisali v domačem jeziku, ki so ga govorili od detinstva. Po tedanjem stanju slovanske filologije so se smatrali Slovaki za dediče staroslov. govorečih pradedov, in bilo je vzroka dovolj, da se goji njih narečje. Vspodbujali sta Štúrma tudi mladoruska in slovenska literatura, ki sta bili v naj-

lepših povojih. Pisec pravi, da je »poměr charvatskoslovinsky byl v nejednom směru analogicky«, kar je sicer prav glede teritorialne delitve in različnosti imen, vendar smo imeli Slovenci v dobi ilirizma že skoraj 300 let staro literaturo, Slovaki so pa imeli do tedaj s Čehi skupen pismen jezik.

Tako je mislil Štúr in njegov krog, in v tej družbi je prebil Samo Chalupka svoja dijaška leta. V prvih njegovih pesmih (l. 1836.) se opaža še Kollárjev in Hollejev vpliv, tuptatam pa tudi že narodne pesmi in v to se je pozneje tako vživel, da so se pele njegove pesmice po celi deželi kot lastnina vsega naroda. Pel je v narodnem duhu vojaške pesmi, slikal romantično pobarvano slovaško preteklost. Povsod naglašal, da zasije Slovakom lepša bodočnost, da pride pomlad prebujenja. Študiral je zgodovino, črpal iz narodnih pripovedk in pravljic ter si pridobil kot pevec balad nesmrtno ime. Zamislil se je v razmere in mišljenje preteklih dob, poglobil se celo v Kraljevdvorski rokopis in zapel dovršene, k petju vabeče rapsodije. Hvalijo tudi jasnost njegovih verzov in narodno pobarvano dikcijo. L. 1868. so izšli v Banski Bistrici njegovi »Spevy«.

V **Nastavnem Vjestniku** (XX. 6. 418. — 436.) je zbral Fran Vajda po letnih poročilih pregledno »Statistiko srednjih šol na Slovenskem in v Istri.«

Na Koroškem ima 270.000¹⁾ Nemcev 4 srednje šole, na Spodnjem Štajerskem 53.000 Nemcev tudi toliko, na Kranjskem so za 29.000 Nemcev 3 srednje šole in za 19.000 Nemcev na Primorskem je kar 6 nemških srednjih sol. Ta razdelitev kaže dovolj jasno, kako propagira naučna uprava pri nas nemško šolstvo, ustreza Nemcem in zanemarja Slovence. Imamo le eno privatno slovensko gimnazijo (v Št. Vidu), 4 državne kranjske gimnazije so pa slovenske samo v nižjih razredih. Vajda piše: »V V. razredu je bil za verouk, slovenščino, matematiko in prirodopis slovenski, v VI. razredu za verouk, slovenščino in prirodopis slovenski, sicer pa nemški učni jezik«, in k temu pristavlja pod črto dr. Fr. Ilešič, da »se je začetkom l. 1911./12. dovolil slovenski učni jezik za matematiko na vseh stopnjah gimnazije«. V Celju in Mariboru se poučuje na slovenskih oddelkih razen slovenščine v slovenskem jeziku še verouk, latinščina in matematika. Na ljubljanski realki se poučuje v prvih 2 razredih »slovenskih vzporednic« slovensko samo verouk. Bolje je v Idriji. Vajda piše: »Na idrijski realki je bil slovenski učni jezik za slovenščino, prostoročno risanje in telovadbo v vseh razredih, za verouk in prirodopis v I. — V. razredu, za kemijo v IV., za fiziko v III. in IV., za matematiko v I. in IV., za zgodovino v I. — III., za zemljepis v I. in v II., za francoščino v III., in za lepomisje v I. razredu.«

Da dobimo v najkrajšem času slovenski učni jezik v vseh razredih, bodi naloga naših politikov, pa tudi slovenskih profesorjev, ki naj ne omagajo pri pridnem spisovanju slovenskih šolskih knjig.

Slovenska žena: V Spodnji Šiški pri Ljubljani je začela izhajati nova revija Slovenska žena. Prinašala bo kratke leposlovne spise in »se bo pečala s socijalnimi, gospodarskimi, higijeničnimi,

¹⁾ Ta razdelitev narodnosti je iz l. 1900. Števila so zaokrožena na tisoče.

pedagoškimi, jurističnimi vprašanji, prinašala bo pa tudi praktične navsote iz gospodinjstva, vsakdanjega življenja i. t. d. in tuptam tudi originalna modna poročila. S tem bo ustrezno vsem. « Lep program in želimo, da se urednici posreči ga tudi udejstviti, da ne bo ostalo samo pri načrtu. Ogleдали smo si prvo številko, pa pogrešali smo ravno naše najboljše pisateljice med sotrudnicami. Mogoče se oglase pozneje!

Dr. Dragutin Prohaska objavlja v *Savremeniku* (VII. št. 1, 2, 3.) zanimiv kos literarne in kulturne zgodovine Osijeka za dobe ilirizma. Izšel je še le prvi del razprave »Ilirizma u Osijeku (1835. — 1849.) V 2. številki letošnjega *Savremenika* ocenjuje Davorin Trstenjak Aškerčevega Poslednjega Celjana. Trstenjak pravi na 134. strani »Poslije tolikoga umjetnikovanja Antuna Aškerca, najboljega i najslobodoumnijega slovenskog pjesnika, govoriti o ljepoti njegove najnovije pjesme, čini se mi suvišno, norekavbih, da su mu stihove još ljepši i gladji: kao da je vse napisao u jedan mah. Sve je tako plastično, kao da se čim događja sada pred našim očima«. Recenziji v zadnjem Ljubljanskem Zvonu¹⁾ in Dom in Svetu¹⁾ sta pa Aškerčevo delo obsodili in nista prepričani, da bi bil Aškerc najboljši slovenski pesnik, kakor misli Davorin Trstenjak. Pesnitev je na tej višini, kot so sploh zadnja Aškerceva dela.

Glasnik zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini za l. 1911 je objavljaj od dr. Ciro Truhelke po dubrovniških arhivnih študijah zbrano in pojasnjeno gradivo²⁾ za zgodovino Bosne. Vsled pičlega prostora ne moremo podati vsebine obsežne razprave, opozarjamo pa strokovnjake na te dokumente.

Ne spada sicer strogo v literaturo, vendar pa hočemo skicirati v kratkem program *Mlade Hrvatske*³⁾ (V. 1, 2. — 5.), da spoznamo jugoslovanski miselni razvoj.

Mlado Hrvatsko izdaje oni del dijaštva, ki je danes »največa i jedina nacionalistična naša dijačka organizacija« (str. 2.) To dijaštvo povdarja nacionalizem in imenuje versko vprašanje »pitanje pojedinačne savjesti«, ki ne sme biti »u normalnim društvenim prilikama pitanje političko« (str. 2). Vera je bila politikum pred nacionalno politiko, a danes je privatna zadeva posameznika, in narodna stranka, se bo ukvarjala ž njo samo tedaj »kad prestaje biti pitanje privatne pojedinačne savjesti« (str. 2). Narodnega duhovnika bodo pozdravljali v svojih vrstah, »dok mu interesi crkvene politike ne budu preči od interesa politike hrvatskoga nacionalizma« (str. 3). Delovali bodo samo proti duhovniku »koji je protinarodni, parasitski i antikulturni element« (str. 3). Zahtevajo toleranco prepričanja in konfesije. Zavračajo tendencijozno napredno književnost, obsojajo nesmotreno pokretaško politiko. Dalje pravijo: »Stranka Prava nam je najbliža kao jedina hrvatska stranka nacionalistička« (str. 4). Srbe smatrajo za poseben narod, ki se naj razvija v Srbiji po svoje, na Hrvatskem pa naj ne ovira s separastičnimi težnjami hrvatskega razvoja, temveč se smatra

¹⁾ Oceno za Ljubljanski Zvon je napisal Pastuškin, za Dom in Svet pa Izidor Cankar.

²⁾ Turko-slovenski spomenici dubrovačke arhive. Priopćio dr. Ciro Truhelka.

³⁾ Mlada Hrvatska. Izdaje »Savez Mladohrvatskih organizacija«. U Zagrebu . . .

politično za Hrvate. Sloga bo tedaj, ako bodo Srbi na Hrvatskem podpirali idejo Velike Hrvatske.

V Pragi je začel izhajati nov hrvatski list, Val, ki je kulturno in socialno radikalen in hoče rešiti srbsko-hrvatsko vprašanje s tem, da se začno Hrvati in Srbi priznavati za en narod.

Ko že poročamo o jugoslovanskem edinstvu, navajamo še Ivan Mazovčev razpravo: Vzajemnost med Slovenci in Hrvati, ki je izšla v 1. in 2. številki letošnjega »Časa«, reviji »Leonove družbe«. Mazovec je zbral razstresene notice, če tudi ni podal nikakih novih perspektiv. Spisu se pozna politična barva. *Lj. Mlakar.*

RAZNO.

Epikur kot spovednik.¹⁾ V »Arhivu za veroznanstvo« čitamo na strani 647. (III. in IV. zvezek l. 1911) naslednjo notico: Usener omenja v svojem spisu »Epicurea« pag. 138, pismo Epikurovo na Apollonides-a. O povodu in vsebini Epikurovega pisma daje 49. fragment spisa *περὶ παρησίας* zanimive podatke. Tu se namreč pohvalno omenja Heraklides, »ker je grajalne besede, ki bi jih imela njegova spoved neobhodno za nasledek, manj cenil, kakor pa korist, ki bi jo bil imel iz onih besed, in je zato Epikuru izpovedal svoje grehe.«²⁾ Spoved, ki je bila torej vpeljana že zdavnaj, ko Kristusa še ni bilo na svetu, je nastala iz splošne duševne potrebe onih ljudi, ki so stremeli po idealih in nravni popolnosti uvidevali svojo slabost in nesposobnost, postati popolni tako, kakor je učil Avtorita nravne popolnosti Epikur. Zato so se zatekali k njemu, mu izpovedovali svoje slabosti in iskali pri njem nravne opore in sveta. R.

Slovenski znanstveni seminar v Pragi. V področju »Filozofične jednote« se je osnoval na tukajšnji univerzi slovenski znanstveni seminar, v k terem naj se urijo naše mlade sile v znanstvenem delovanju. Seminar obeta najlepših uspehov, če se bo z vstrajnostjo nadaljevalo započeto delo. Seminar ki ga vodi docent dr. Rostohar, ima na vseučilišču vsak teden 2 uri praktične vaje v znanstvenem spisovanju. Predava se v slovenskem jeziku.

Slovenski docent na Zagrebški univerzi. Dr. Bogumil Vošnjak je postal docent za državne vede na Zagrebški univerzi. S tem smo se približali zopet za en korak k svojemu najvišjemu kulturnemu ognjišču. Zato se mora uspeha našega docenta v Zagrebu vsak Slovenec odkrito veseliti.

Praga in Zagreb. Slovenci smo dobili zopet novega docenta, tokrat v Zagreb. Kdor ve, da so Hrvati naša kulturna stremljenja vedno podpirali z ono ohotnostjo, ki je lastna le južnoslovanskemu

¹⁾ Epikur je živel od 341.—270. pred Kristom in je leta 306. osnoval družbo »Κηποι« imenovano. Bila je to nekaka etična družba, katere glavni namen je bila nravna povzdiga njenih članov.

²⁾ ἐπαινέσθαι τὸν Ἡρακλείδην, ὅτι τὰς ἐκ τῶν ἐνφρανησομένων μέμψεως ἤττους τιθέμενος τῆς ὠφελίας αὐτῶν ἐμῆν ἐν Ἐπικουρῆ τὰς ἁμαρτίας.

temperamentu, ni mogel pričakovati, da bo dr. Vošnjakova habilitacija v Zagrebu zadela na kake zapreke.

Vspeh dr. Vošnjaka v Zagrebu pa ni le njegova osebna zadeva, ampak je tudi naša kulturna stvar, ki je treba o njej izpregovoriti par treznih besed. Imamo torej dva docenta, enega v Pragi, enega pa v Zagrebu. S tem smo prišli Slovenci v svojem vseučiliškem vprašanju v dilemo, ki utegne delati še dosti preglavic. Nastala je namreč situacija, da se nam bo treba odločiti, kje naj se naše, učne sile zbirajo, ali v Pragi ali v Zagrebu? Odločitev ni lahka, kajti obe univerzi imata dosti za in proti argumentov.

Odkraja se je mislilo celo na Gradec, češ tam imamo svoje historično pravo, kajti na graški univerzi so bila nekdaj tudi slovenska predavanja. Ali s to eventualnostjo danes noben resen človek na Slovenskem ne računi več.

Pred dobrimi petimi leti se je pojavila ideja slovenskih stolic oziroma provizorija na češki univerzi v Pragi. Na uresničenju te ideje se je delalo in se dela z vstrajnostjo, pa ne brez uspeha; kajti izkazalo se je, da Slovenec lahko postane docent na češki univerzi, ako izpolni gotove neobhodne pogoje. Upoštevati je namreč treba okolnost, da je češčina zakonitim potom določena kot učni jezik. Iz tega sledi, da si mora slovenski docent osvojiti češki jezik vsaj v tej meri, da mu je sploh mogoče predavati. Za tega, ki se hoče v Pragi habilitirati, je znanje češčine tako razumljiva zahteva, kakor je zahteva znanja poljskega jezika za onega, ki bi se hotel habilitirati na poljski univerzi ali zahteva znanja hrvaščine za onega, ki se habilitira v Zagrebu. Zakaj kdor pozna akademičen poklic iz prakse, temu je to popolnoma razumljiva stvar. Znanje učnega jezika dotične univerze, kjer slovenski docent deluje, ostane zanj neobhodno potrebno tudi v tem slučaju, če bi smel v slovenskem jeziku predavati, seveda v manji meri.

Privatno se tudi v Pragi predava na univerzi slovenskim visokošolcem. Gre le zato, da se slovenska predavanja tudi od vlade formalno pripoznajo. In tu smo na jako škodljivi točki, če se vprašamo, kje se da tako pripoznanje lažje in prej izvojevati, ali doma na avstrijskih tleh, kjer smemo zahtevati svojih pravic, ali na gostoljubnih hrvaških tleh. Tu moramo odložiti vso sentimentálnost in trezno premisliti, katera pot nas pelje sigurneje k cilju.

Nesporno je, da si brez slovenskih slušateljev ni mogoče misliti slovenskih predavanj. V tem oziru ima Praga veliko prednost pred Zagrebom, zakaj v Pragi je danes že nad 200 slovenskih visokošolcev, v Zagrebu menda nobenega. To pa je razumljivo, zakaj slovenski dijak v Zagrebu ne more polagati pravnoveljavnih izpitov, če hoče v praksi delovati v svoji domovini.

Dalje pa Praga po svojem visokorazvitem kulturnem življenju slovenskega visokošolca bolj privlači in ga bo vedno bolj privlačila, kakor Zagreb. Če upoštevamo še desoliatne razmere, kakršne vladajo danes v sosedni Hrvaški, kjer se zakon brutalno gazi, kjer o politični svobodi skoro ni govora, kjer je javno življenje palo vsled mažarskega sistema na najnižji nivo, pač danes Zagreba še oddaleč ni mogoče primerjati s Prago. Žalibog, taka je resnica.

Zagreb nam je drag, nam je mil, ali za naše vseučiliške aspiracije ni ugoden, dokler bo kakor na dlani jasno, da Hrvaška banovina ni svobodna, ampak da tam de facto vlada volja ogrskega režima. Ker upoštevamo to moč in tendence mažarske politike, zato smo trdnega mnenja, da slovenskih predavanj v Zagrebu nikoli ne bo. In zaradi tega je vendar le še realnejše, če ostanemo pri praškem provizoriju, ki se da realizirati tudi mimo univerze. Doslej se namreč ni niti uvaževalo, da bi se slovenske stolice mogle ustanoviti tudi na češki tehnik. Tako bi se obšla zapreka glede učnega jezika. Če vlada uvažuje eventualnost, da bi ustanovila italijanske pravniške stolice na trgovski akademiji v Trstu, potem je mogoče kaj takega tudi za Slovence realizirati. V Pragi stojimo torej na realnih tleh; le držimo se jih! Zagreb pa bo tudi kot gostoljubno zavetišče slovenskih docentov zadobil velik pomen za kulturno zблиžanje slovenskega in hrvaškega naroda.

R.

KORESPONDENCA.

V tem oddelku bomo odgovarjali našim naročnikom na vprašanja glede literature iz te ali one znanstvene stroke.

1. Kako je mogoče zbrati si potrebno literaturo?

Kdor hoče čitati kak znanstven spis, ki si ga ne more kupiti, naj si ga izposodi iz kake knjižnice. V tem oziru pridejo predvsem v poštev licealne in vseučiliške knjižnice. Uradnik si najložje izposoje knjige iz knjižnic potom uradov, ker mu je urad obenem porok za izposojeno knjigo. To velja v prvi vrsti za uradnike, ki si hočejo izposoditi kako knjigo iz licealne knjižnice. Licealna knjižnica pa tudi posreduje izposojevanje knjig iz vseučiliških knjižnic. Izposojevalec mora navesti natančen naslov spisa in avtorja ter eventualno izdajo. Izposoditi si je mogoče le gotovo število del (navadno 6 zvezkov) naenkrat; zato se priporoča tem, ki žele imeti več zvezkov obenem na razpolago, da se obrnejo na več knjižnic, ki si posamezna dela porazdele. V takem slučaju pa je treba razložiti tehtne razloge za to knjižničnemu uradu, ki knjige izposojeuje oziroma posreduje.

2. Zanimате se za modernejšе smeri v filozofiji?

Priporočamo: Oswald Külpe: Uvod v modroslovje, 5. izdaja. 1910.

R. Eisler: Kritičen uvod v modroslovje. 1805.

W. Windelband: Filozofija v začetku 20. stoletja. 2 zv. 2. izdaja. 1907.

Hinneberg: Kultura sedajne dobe. I. del, odd. VI.

V navedenih spisih najdete tudi specialno literaturo.

3. Zanimajte se za verska vprašanja?

Iz literature te stroke navedemo tu le nekatere najvažnejše spise:

H. Höffding: Religionsphilosophie, 1901.

O. Pfeiderer: Religion und Religionen, 1906.

A. Sabatier: Esquisse d'une philosophie de la religion. 1897.

I. Caird: An Introduction to the Philosophy of Religion 1881.

5. Zanimajte se za filozofijo prava?

Za uvod priporočamo:

E. R. Bierling: Juristische Principienlehre 3. zvez. 1905.

A. Merkel: Philosophische Einleitung in die Rechtswissenschaft, 1890.

R. v. Ihring: Der Zweck im Recht, 2 zvez., 1886.

K. Bergbohn: Jurisprudenz und Rechtsphilosophie, 1891.

5. Kot najboljša estetična dela se hvalijo:

M. Dessoir: Ästhetik und allgemeine Kunstgeschichte. 1909.

L. Brey: Du Bean. 1902.

B. Croce: Estetika kot znanost izraza. Nemška prestava od K. Federn. 1905.

H. R. Marschall: Ästhetik Principles. 1895.

E. Meumann: Einführung in die Ästhetik der Gegenwart. 1908.

VSEBINA REVIJ.

„Popotnik“, pedagoški in znanstveni list. 1. 33., št. 2: Moralno-pedagoški poizkusi in vspehi. — Kremenjak in apnenec. — Vvod v jožefinsko šolstvo. — Iz šolskih zakonov v Švici.

„Pedagogické Rozhledy“, 1. XXV., št. 6., ureja Fr. Drtina. Praktično izvežbanje gojencev na Pedagogijih. — Igra in delo. — Osnove plošne štilizacije. — Angleško šolsko zgodovinpisje. — Rodoljubje. — Razvoj maloruskega narodnega šolstva v Bukovini. — Iz šolstva slovaškega. — Nravna vzgoja naše mladine na deželi. — Rerstvo dela. — Čista umetnost. — Knjižnica za mladino. — Raziskovanje dijaštva. — Češki kurzi deških ročnih del. — Ohrana mladine na Draždanski razstavi. — O utrujenosti. — O šolski telovadbi. Skanting v vzgoji mladine.

„Česká mysl“, šte. 3. Psychologická kritika v mluvozpytu. K psychologiji uměleckého tvorení. Psychologie vypovědi. Společensky cit. Fysiologie a psychologie. Prispěvek kn poznání degenerativních projevu žactva škole.

Ruch filozoficzny. Słowko o filozofii narodowej polskiej. Słownik Psychologii, Neurologii, Psychopatologii i nauk pokrewnych. Dyskusya o narodzie jako rzeczywistosci, metafizycznej. Przegląd prac o filozofii w Polsce w ostatniem dziesiocieciu (1901—1910). IV. Miedzynarodowy kongres filozoficzny w Bolonii. Jeszcze slowko o polskiej filozofii narodowej.

Voprosi filozofije: Psihologija žensk. Kaj mora znati pedagog iz psihologije. Stanje religije v novi dobi in oddelki verske evolucije. Skepticizem in kriticizem. Humea. K vprašanju o transcendentalni realnosti.

Zeitschrift für angewandte Psychologie: Das Problem und die Methoden der Psychographie. Studien zur Psychologie der Ameisen. Eine psychologische Grundlage des Wiederkunftsgedankens.

Pädagogisches Archiv (11. zvezek). Die Behandlung der philosophischen Propädeutik. Das neueste Stadium der Reformbestrebungen auf dem Gebiete des Religionsunterrichtes. Die sprachwissenschaftliche Behandlung der lateinischen Deklination im Unterricht. Pestalozzi bei Goethe?

VSEBINA PRVE ŠTEVILKE:

Naš cilj	Str.	1
Dr. M. ROSTOHAR: Katoliško naziranje o narodnosti.	"	4
Dr. FRAN LOSKOT: Verska kriza.	"	18
Dr. EDVARD BENEŠ: Politične stranke in struje . . .	"	24
Dr. M. ROSTOHAR: Romantika in delo.	"	27
RAVN. ANT. JIRÁK: Delo češkega učiteljstva in njegov položaj.	"	30
PREGLEDI IN REFERATI: Slovenska umetnost		
— I. Kriza slovenske umetnosti. — Sloven-		
ska permanentna razstava. — Higijena.		
— I-ko: Prepoved absinta. — Šolska po-		
litika. — J. Mačkovšek: Koroška šolska		
politika. — Literarni pregled. Novi		
spisi. — R.: Logika kot splošno vedo-		
slovje, (za šole). — Amerika in Amerikanci.		
— Pedagogija. — Pregled revij. — Lj.		
Mlakar: Slovansky Prehled. — V Nastavnem		
Vjestniku. — Slovenska žena. — Dr. Dra-		
gutin Prohaska. — Glasnik zemaljskog mu-		
zeja u Bosni i Hercegovini. — Razno. —		
R.: Epikur kot spovednik. — Slovenski znan-		
stveni seminar v Pragi. — Slovenski docent		
na Zagrebški univerzi. — Praga in Zagreb.		
— Korespondenca.	"	47